

**KONINKLIJKE
VERENIGING
TER BEOEFENING
VAN DE
KRIJGSWETENSCHAP**

OPGERICHT 6 MEI 1865

Ereleden

Z.K.H. de Prins der Nederlanden

Z.E. Luitenant-Generaal b.d.
M. R. H. Calmeyer

Z.E. Luitenant-Generaal b.d.
D. A. van Hilten

Generaal-Majoor b.d. J. J. de Wolf

Generaal-Majoor b.d.
E. R. d'Engelbronner

Bestuur

H. J. van Veen, Luitenant-Generaal
b.d., Voorzitter

G. J. H. Vullers, Generaal-Majoor
Klu, Ondervoorzitter

C. E. baron van Asbeck

F. H. Heckman, Schout bij Nacht

W. Walthuis, Brigade-Generaal
der Infanterie, Redacteur, p.a. Ho-
gere Krijgsschool, Frederikkazer-
ne, van Alkemadeaan 774, 's-Gra-
venhage

M. J. Wolters, Majoor der Mari-
niers

P. Smit, Luitenant-Kolonel Klu

Mr. J. H. P. V. Haitsma Mulier,
Res. Kolonel tit. der Artillerie b.d.
1e secretaris

J. Albarda, Luitenant-Kolonel der
Artillerie b.d., 2e secretaris
Laan van Clingendael 121, 's-Gra-
venhage

L. B. M. Elfrink, Majoor KLu, Pen-
ningmeester, Jacob Lemairelaan
17, Gouda, girorekening 7 88 28

MARS IN CATHEDRA

**15 JAN
1 9 7 4**

21

**IN
DIT
NUMMER**

MINISTERIE VAN DEFENSIE

BIBLIOTHEEK

Mededelingen van het bestuur -
Bijeenkomst te Den Haag, dins-
dag 20 november 1973 1004

Strategische mobiliteit, voor-
dracht door J. M. A. Thomas,
Majoor der Cavalerie, 1005

en H. A. Baaij, Luitenant-Kolonel
van de Koninklijke Luchtmacht 1013

Discussie 1023

Verslag over de financiële toe-
stand van de Kon. Vereniging -
Balans per 1 oktober 1973 - Ont-
werp-begroting voor het vereni-
gingsjaar 1973-1974 1026

De vestingbruid, door L. Ver-
hoeff, Kolonel der Artillerie 1027

©

MEDEDELINGEN VAN HET BESTUUR

Bijeenkomst te Den Haag

dinsdag 20 november 1973

In zijn openingswoord herdenkt de voorzitter het verscheiden op 17 juli 1973 van het erelid Z.E. Luitenant-Generaal b.d. J. H. Couzy. Hij deelt vervolgens mee dat Generaal-Majoor Vullers, die sinds de vorige ledenvergadering in het bestuur zitting heeft, de functie van ondervoorzitter heeft aanvaard. Daarna geeft hij het woord aan de eerste secretaris voor diens verslag over het verenigingsjaar 1972-1973, dat volledigheidshalve hierna is weergegeven.

☆☆☆

„In het verenigingsjaar, dat liep van 1 oktober 1972 tot en met 30 september 1973, kwam op 17 juli te overlijden het Erelid onzer Koninklijke Vereniging Zijne Excellentie J. H. Couzy, Lgen Art b.d. Zijn overlijden werd gememoreerd in Mars in Cathedra nr 20. Vooruitlopend op het verslag over het verenigingsjaar 1973-1974 moge ik overigens verwijzen naar de woorden die de Voorzitter onzer Vereniging op de ledenbijeenkomst van heden aan de overledene heeft gewijd.

In de ledenbijeenkomst van 14 november 1972 te Den Haag werd door de Voorzitter mededeling gedaan van de benoeming tot Erelid van Genm GS b.d. E. R. d'Engelbronner aan wie de desbetreffende oorkonde werd uitgereikt. In deze bijeenkomst werden tot nieuwe bestuursleden gekozen C. E. baron van Asbeck en Maj KLu L. B. M. Elfrink in de plaats van de aftredende, niet-herkiesbare heren drs. J. van der Valk en Lkol KLu H. F. Enkelaar.

In de ledenbijeenkomst van 16 april 1973 te Den Haag werd Genm KLu G. J. H. Vullers gekozen in de plaats van de aftredende, toenmalige Genm J. H. Knoop, ondervoorzitter der Kon. Vereniging.

In de bestuursvergadering van 18 september jl. werd de nieuw-gekozene tot ondervoorzitter benoemd.

In het verenigingsjaar werden de volgende voordrachten gehouden.

Te Den Haag op 14 november 1972 „Optimalisering factor personeel in de Krijgsmacht” door prof. dr. M. J. M. Daniels, hoogleraar in de Empirische Psychologie en haar toepassing aan de Technische Hogeschool te Eindhoven en buitengewoon hoogleraar aan de KMA te Breda.

Te Oirschot vond een herhaling plaats op 21 november.

Te Den Haag, op 29 januari 1973 „Sovjetrussische maritieme vredesstrategie en de Indische Oceaan”, door LtZ I A. H. Lind.

Te Den Haag, op 16 april „De ambivalentie van de buitenlandse politiek

van de Sovjet-Unie” door Kap Fus A. J. van Vuren.

Te Breda vond een herhaling plaats op 17 mei.

In de ledenbijeenkomst van 14 november te Den Haag was het vereiste quorum om te komen tot een goedkeuring van een voorstel tot statutenwijziging niet aanwezig. In de ledenbijeenkomst van 29 januari te Den Haag werd een wijziging der statuten met algemene stemmen aanvaard. Op 17 mei jl. werd bij Kon. Besluit nr 73 van die datum de Koninklijke goedkeuring verkregen.

Een wijziging van het Huishoudelijk Reglement werd inmiddels reeds in de bijeenkomst van 14 november 1972 aanvaard.

Ten aanzien van de vervulling van de vakante bijzondere leerstoel Militair Recht aan de Universiteit van Amsterdam valt helaas nog niets te vermelden. Hopelijk kan in het volgende jaarverslag mededeling worden gedaan, dat vervulling inmiddels heeft plaatsgevonden.”

☆☆☆

Vervolgens verleent de voorzitter het woord aan de penningmeester, uit wiens verslag o.m. blijkt dat de tot voor kort zorgwekkende financiële toestand der Vereniging niet onbelangrijk is verbeterd. De ledenvergadering heeft dan ook weinig moeite met het goedkeuren van het (op bladzijde 1026 opgenomen) verslag over de financiële toestand van de Koninklijke Vereniging, noch met de per 1 oktober 1973 opgemaakte balans, en stemt eveneens in met de ontwerpbegroting voor het verenigingsjaar 1973-1974. Op voorstel van de kascommissie, bestaande uit Kolonel Janssen, Majoor drs. Steffers en Majoor der Marns Kok, wordt daarop de penningmeester onder applaus décharge en acquit verleend.

Ter voorziening in de vacatures, ontstaan door het aftreden van Generaal-Majoor der Mariniers A. C. Lamers — wiens bestuurslidmaatschap sinds 1960 door de voorzitter met grote waardering en dank wordt vermeld — en Kolonel van de Koninklijke Luchtmacht R. A. Hengsdijk, worden de door het bestuur

voorgedragen kandidaten, Luitenant-Kolonel van de Koninklijke Luchtmacht P. Smit en Majoor der Mariniers M. J. Wolters bij acclamatie gekozen. Op gelijke wijze stemt de vergadering in met de herkiezing van de eerste secretaris.

De suggestie van Commodore Dieters, die de activiteiten van de vereniging graag tijdens de diensturen zou willen zien plaatsvinden, blijkt uit de aanwezige leden geen steun te kunnen verwerven. Ook dr. Snapper, die de voordrachten meer in de belangstelling hoopt te brengen door een daartoe strekkend persbericht de avond tevoren in de couranten te doen opnemen, krijgt geen bijval.

De voorzitter hoopt bruikbare suggesties te zullen verkrijgen uit de prijsvraag, die hij daarom nogmaals warm in ieders belangstelling aanbeveelt. Hij sluit vervolgens het huishoudelijke gedeelte van de bijeenkomst en verleent het woord aan de beide inleiders, Luitenant-Kolonel van de Koninklijke Luchtmacht H. A. Baaij en Majoor der Cavalerie J. M. A. Thomas voor hun voordracht.

Strategische mobiliteit

J. M. A. Thomas en H. A. Baaij

resp. Majoor der Cavalerie en Luitenant-Kolonel van de Koninklijke Luchtmacht

Mijnheer de Voorzitter, Mijne Heren

De lezing die Luitenant-Kolonel Baaij en ik hier hedenavond voor u mogen houden over strategische mobiliteit kan niet anders zijn dan een benadering van dit onderwerp uit een specifiek standpunt en met een beperkte doelstelling. Het gebied dat wordt ontsloten indien men het begrip strategische mobiliteit kiest als uitgangspunt voor een inleiding is zo breed, dat niet kan worden ontkomen aan het doen van een keuze uit de te behandelen aspecten. De keuze die wij hebben gemaakt resulteerde in de volgende opbouw.

Na een inleiding, waarin ik het begrip strategische mobiliteit zal definiëren, zal ik de noodzaak voor het bezitten van het vermogen om strategische verplaatsingen uit te voeren in NAVO en Warschau-Pact aan de orde stellen. Daarna ga ik in op de strategische mobiliteit zoals deze zich manifesteert in het Warschau-Pact. Aansluitend op deze schets behandelt Luitenant-Kolonel Baaij, uitgaande van de specifieke positie van West-Europa, de strategische mobiliteit zoals deze wordt gevonden bij de NAVO-strijdkrachten en een aantal problemen die daarbij worden onderkend.

De lezing wordt door Overste Baaij afgerond met het trekken van enkele conclusies.

Majoor J. M. A. Thomas werd geboren te Maastricht in 1934. Hij volgde van 1954 tot 1957 de officiersopleiding aan de KMA en vervulde vervolgens de gebruikelijke troepenfuncties. Heeft de cursus Krijgskunde Studiën 1968-1970 aan de Hogere Krijgsschool gevolgd. Nam deel aan de post-academische leergang bedrijfskunde aan de Economische Hogeschool te Rotterdam en werd in 1971 docent aan de Hogere Krijgsschool.

Historische terugblik

De strategische mobiliteit werd door Hannibal in de Tweede Punische Oorlog (219-202 v.C.) verkregen met zee- en landtransport. Zijn strategie van de „indirect approach” leidde hem van Carthago naar Carthago Nova, Saguntum en vandaar naar de Alpen, die hij overtrok met circa 60.000 man, waarvan 9000 ruiters en 350 olifanten. Zeker voor die tijd een operatie die respect afdwingt. In de Eerste Wereldoorlog, ruim 21 eeuwen later, vond de verplaatsing van Duitse divisies over grote afstand voornamelijk plaats met spoorwegtransport. Dat de verplaatsingen die in het kader van de Duitse strategische oorlogsleiding moesten worden uitgevoerd, niet moeten worden onderschat, blijkt uit de cijfers over de verplaatsing van Duitse divisies van Frankrijk naar Rusland of omgekeerd (zie tabel 1).

Begripsbepaling

Komen wij tot een begripsbepaling van de *strategische mobiliteit*, dan kunnen wij stellen:

Onder strategische mobiliteit moet het vermogen worden verstaan, zo nodig op korte termijn, personele en

TABEL 1

Aantal divisies	Aantal malen verplaatst	Totaal aantal verplaatsingen
41	1 ×	41
56	2 ×	112
4	3 ×	12
12	4 ×	48
1	6 ×	6
1 (Alpenkorps)	9 × *	9

115 divisies, uit een totaal van 240 ondergingen 228 verplaatsingen.

* Incl. Servië, Roemenië en Italië.

materiële middelen van de strijdkrachten te verplaatsen van het moederland (of van een operatietoneel) naar gebieden waar hun aanwezigheid of hun inzet, op grond van politieke en/of militair-strategische doelstelling(en) geboden is.

Tegenover de strategische mobiliteit staat de *tactische mobiliteit*, waaronder wordt verstaan:

Het vermogen om troepen te verplaatsen binnen een operatietoneel op grond van overwegingen van de commandant van het operatietoneel.

Beaufre definieert met als criterium níét of wél in gevecht.

De strategische *mobiliteit* is dus een „potentie”. De strategische *verplaatsing* zelf is een deeloperatie die moet worden uitgevoerd in het kader van de gekozen algemene of militaire strategie.

Mahan versus Mackinder

De strategische mobiliteit te land is in de geschiedenis lange tijd de mindere geweest van die ter zee, doordat verplaatsingen op het land nog te voet of te paard moesten worden uitgevoerd, terwijl men de mogelijkheden van wind en water ter zee reeds had leren uitbuiten. Ook hebben de zee-strijdkrachten eerder dan de landstrijdkrachten geprofiteerd van de mechanische voortstuwing.

De ontwikkeling van het spoorwegtransport maakte in de 19e eeuw echter omvangrijke strategische troepenverplaatsingen in relatief korte tijd over land mogelijk. De opmerking van von Moltke: „De spoorwegen wijzen de verdediger de weg”, geeft dan ook aan hoe deze mogelijkheden werden uitgebuit. Het is daarom niet verwonderlijk, dat tegenover de maritieme theorie van Mahan — waarin wordt betoogd dat de „maritieme ruimte” strategisch superieur is aan de „continentale ruimte” — de theorieën van een aantal geopolitici werden gesteld, in het bijzonder die van Mackinder. Dat Mahan in zijn analyse van een groot aantal oorlogen tot de conclusie kwam dat de zeemacht bijzonder grote invloed heeft gehad op de loop van de geschiedenis, is verklaarbaar. Denken wij alleen maar aan de slag bij de Nijl in 1798, waardoor de verbindingslijnen van Frankrijk naar Egypte werden verbroken hetgeen het einde betekende voor de campagne van Napoleon in Egypte. De uitslag van Hannibals operatie in Italië zou vermoedelijk ook anders zijn geweest indien de

Carthagers de zee hadden beheerst en Hasdrubal de versterkingen rechtstreeks over zee zou hebben kunnen aanvoeren.

Indien de belangen en ambities hoofdzakelijk liggen op het eigen continent, zal de militaire macht ter ondersteuning van de nationale belangen in hoofdzaak bestaan uit landstrijdkrachten en wordt een continentale strategie gevoerd. Liggen de ambities en belangen overzee dan ontwikkelt de mogendheid zich tot een zeemogendheid en wordt een insulaire of maritieme strategie gevoerd. Een discussie over de verschillende te volgen strategieën en over de eventuele superioriteit die wordt verkregen door het beheersen van het maritieme of het continentale gebied, heeft eerst zin indien de *doelstellingen* een zekere parallellie vertonen.

Verbindingslijnen

Zowel de Eerste als de Tweede Wereldoorlog kunnen wij — afgezien van Ruslands deelneming — bezien als oorlogen tussen een groep continentale en een groep maritieme mogendheden.

De verbindingslijnen van de maritieme mogendheden lopen in eerste instantie over zee, die van de continentale over land. Voor beide groepen zijn deze verbindingslijnen zowel vitaal voor de oorlogvoering als kwetsbaar voor vijandelijk ingrijpen. Vandaar het belang van o.m.:

- de onderzeebootoorlog;
- aanvallen uit de lucht;
- de strategische omvatting en omtrekking te land.

In beide wereldoorlogen was de vrijheid van bewegen van de geallieerde vloot, en dus het verplaatsen van troepen, steeds verzekerd, ondanks de onderzeebootoorlog. Een wezenlijk verschil op het gebied van de verplaatsingsmogelijkheden tussen de Eerste en de Tweede Wereldoorlog was echter, dat de technische landingsmogelijkheden voor troepen in 1914-1918 uiterst beperkt waren en in de Tweede Wereldoorlog in redelijke mate beschikbaar. Deze landingsmogelijkheden, of het kunnen beschikken over bruggehoofden, zijn noodzakelijk willen wij tenminste de strategische mobiliteit, verkregen door het beheersen van de maritieme ruimte, kunnen uitbuiten. Deze voorwaarde geldt níét indien men op het continent opereert waarbij men, behalve het voordeel van het ope-

renen op de binnenlijnen, ook nog het voordeel heeft dat men géén tijdrovende (amfibische) landing behoeft uit te voeren om zijn potentieel te kunnen inzetten.

Een beschouwing over strategische mobiliteit omstreeks de Eerste Wereldoorlog kon zich beperken tot een analyse van de mogelijkheden die liggen in het gebruiken van de *maritieme* en de *continentale ruimte*. Omstreeks de Tweede Wereldoorlog kwam daarbij het *luchtruim*. Nu dienen tevens de mogelijkheden te worden gezien die liggen in het gebruik van de *ruimte*. Daarbij gaat het om de verplaatsing van militaire middelen en om de wijze waarop wij op deze verplaatsingen invloed kunnen uitoefenen.

In een eenvoudig schema heb ik aangegeven waar de primaire belangen liggen van NAVO en Warschau-Pact voor het verplaatsen van hun militaire middelen (zie tabel 2). In deze tabel zijn die „primaire belangen” aangegeven met een kruis.

Enkele opmerkingen daarbij

— Dat het beheersen van de maritieme ruimte voor de NAVO, gegeven haar geostrategische positie, van groot belang is, behoeft geen betoog. De Sovjet-Unie kent dit belang veel minder.

— De middelen waarmee invloed kan worden uitgeoefend op de verbindinglijnen zijn in het kort in tabel 2 aangegeven. Daarbij moet worden opgemerkt, dat continentale verbindingen onder conventionele omstandigheden minder kwetsbaar zijn dan maritieme verbindingen. De mogelijkheden om de verplaatsing van militaire middelen over zee te beveiligen tegen onderzeebootaanvallen, zijn beperkter dan de mogelijkheden om verbindingen over land te beveiligen tegen vliegtuigen. Men denke in dit verband maar aan de ervaringen in Vietnam en de Sinaï.

— Onder nucleaire omstandigheden kan bijzonder effectief worden opgetreden tegen zowel de continentale als de maritieme verbindingen.

— Het luchtruim is — en dat komt nog in het verdere verloop van de inleiding ter sprake — voor de NAVO van het grootste belang. De actieradius van gevechtsvliegtuigen en de beperkte mogelijkheden om conventionele raketssystemen te stationeren op intercontinentale routes maken een werkelijke bedreiging van deze verbindingen on-

TABEL 2

	NAVO	Warschau-Pact
Maritieme ruimte	×	Invloed m.b.v. — onderzeeboten — oppervlakte-schepen — vliegtuigen — mijnen — raketten (nucl)
Continentale ruimte	Invloed m.b.v. — vliegtuigen — operaties te land — raketten (nucl)	×
Luchtruim	×	Invloed m.b.v. — vliegtuigen — raketten (conv) — raketten (nucl)
Ruimte	×	×
	Nucleaire wapens	Nucleaire wapens

der conventionele omstandigheden eerst in de omgeving van, en boven het Europese continent goed mogelijk.

— Als laatste de ruimte. Voor zowel NAVO als Warschau-Pact van veel belang, met name voor het transporteren van nucleaire wapens. Invloed op deze verbindingen is slechts goed mogelijk met raketten, en dan nog bij voorkeur raketten uitgerust met nucleaire koppen.

Strategische mobiliteit in een kernwapenoorlog

De strategische mobiliteit, die wordt gevonden in de raketssystemen, biedt de mogelijkheid nucleaire wapens in korte tijd over grote afstanden in te zetten. De strategische manoeuvre bij een raketkernoorlog kan volgens Maarschalk Sokolofski van de Sovjet-Unie worden omschreven als

het overbrengen van krachtsinspanningen van de ene strategische richting of object naar de/het andere, hoofdzakelijk door middel van vuurmanoeuvres met kernwapens.

Generaal Beaufre wijst op de strategische betekenis van het *luchttransport* in een mogelijke toekomstige kernwapenoorlog. Hij onderkent de mogelijkheid daarmee de inzet van nucleaire wapens uit te buiten op dezelfde wijze waarop het effect van het conventionele vuur wordt uitgebuit.

Omdat de verbindinglijnen ter zee en te land onder nucleaire omstandigheden beide zeer effectief kunnen worden aangegrepen verdwijnt de relatieve veiligheid die de continentale verbindingen hebben ten opzichte van de maritieme verbindingen onder conventionele omstandigheden. De verbinding door de lucht, i.c. het strategische luchttransport, is in een nucleair gevoerde oorlog evenzeer kwetsbaar, in het bijzonder op de vliegvelden.

Tot zover de notities bij een conflict waarin nucleaire middelen worden gebruikt. Omdat bij deze vorm van oorlogvoeren strategische verplaatsingen van troepen bijzonder kwetsbaar zijn en de beslissing in een nucleair geëscaleerde situatie vrijwel volledig wordt gevonden in de inzet van nucleaire middelen, wordt hierop niet verder ingegaan. Daarom nu naar de *vrede situatie* en het treffen onder *conventionele* omstandigheden.

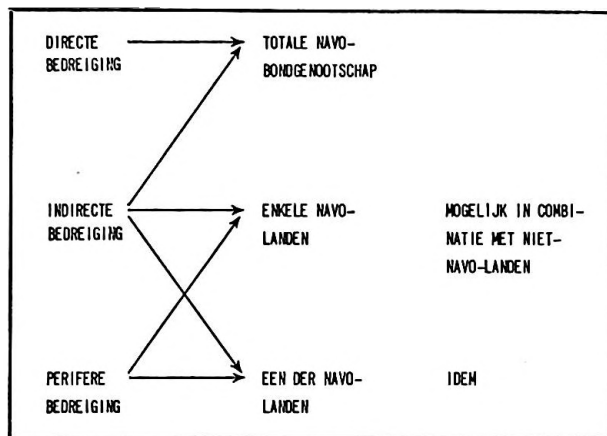
Positie NAVO

De vredessituatie kan zich manifesteren als een toestand van volledige vrede of van het bijna-oorlog-zijn, met alle variaties daartussen. Het beschrijven van alle mogelijkheden voor internationale politieke spanning is vrijwel uitgesloten.

In deze bij voortdurende wijzigende situatie kunnen wezenlijke belangen van één of meer NAVO-landen of van het NAVO-bondgenootschap in zijn geheel worden bedreigd. Deze bedreiging zal in een aantal gevallen nauwelijks als zodanig zijn te onderkennen, maar kan ook bestaan uit de voorbereiding van een aanval op één of meer NAVO-partners en alle mogelijkheden die daartussen liggen.

In afb. 1 ziet u een indeling van deze bedreiging naar drie categorieën, de *directe*, de *indirecte* en de *perifere bedreiging*; bovendien wordt aangegeven dat deze zich kan richten tegen het bondgenootschap als geheel, maar ook tegen één of meer NAVO-landen.

Het formuleren van een gezamenlijk NAVO-standpunt ten aanzien van zaken die in de indirecte sfeer liggen, bleek door de divergentie in belangen van de partners in vele gevallen niet mogelijk. Een adequate reactie op een indirecte bedreiging, zelfs al wordt zij door vrijwel allen als zodanig onderkend, is door de eisen van eenparigheid van stemmen, de veelal langdurige en moeizame on-

Afb. 1 Bedreiging van de NAVO

derhandelingen en de nationale belangen die meespelen, bij de huidige interne verhoudingen vrijwel niet mogelijk.

Het bondgenootschap is — en dat roept begrijpelijkerwijs wel eens irritaties op bij de andere partners — in vele gevallen voor de bescherming van toch wel als gemeenschappelijk te kwalificeren belangen afhankelijk van de Verenigde Staten.

Deze afhankelijkheidsrelatie roept met name spanningen op waar de Verenigde Staten nationale belangen nastreven die door een aantal andere NAVO-partners minder juist worden geacht.

In dit verband is het overigens nuttig te constateren dat de Verenigde Staten, door onder meer hun ervaringen in Vietnam, vermoedelijk minder vlug dan in het verleden bereid zullen zijn hun militaire middelen in te zetten voor de ondersteuning van hun buitenlandse politiek. Deze terughoudendheid wordt minder naarmate grotere belangen een rol gaan spelen, en zal verdwijnen indien de veiligheid van de eigen staat in het geding komt.

Een duidelijke indicatie voor de veranderde opstelling van het Amerikaanse Congres blijkt uit het feit dat het veto van president Nixon, uitgesproken over de War Powers Resolution, door de beide huizen van het Amerikaanse Congres op 7 november jl. ongedaan is gemaakt.

Deze War Powers Act bepaalt, dat de president, die troepen in het buitenland gevechtsoverdrachten geeft, de reden voor dit bevel binnen 48 uur aan het Congres kenbaar moet maken. Het Congres kan zijn bevel ongedaan maken door het aannemen van resoluties die niet zullen zijn onderwor-

pen aan het presidentiële veto. Voorts moeten deze gevechtsacties altijd binnen ten hoogste 90 dagen worden beëindigd tenzij het Congres er zijn uitdrukkelijke goedkeuring aan heeft gehecht.

Tenzij het Hooggerechtshof beslist dat de War Powers Resolution in strijd is met de grondwet wordt deze binnen afzienbare tijd van kracht.

Uit deze beschouwing laat zich het volgende afleiden:

1. de NAVO is als bondgenootschap niet altijd in staat adequaat te reageren op een indirecte bedreiging;
2. het optreden van de Verenigde Staten is dan ook voor de NAVO van veel belang;
3. de militaire middelen van alle NAVO-partners hebben een functie in het afwenden van een directe bedreiging van de NAVO, maar hun betekenis voor het afwenden van een indirecte bedreiging is discutabel;
4. de militaire middelen van de Verenigde Staten zijn bovendien van veel belang voor het bedwingen van een indirecte, mogelijk zelfs perifere, bedreiging van de NAVO.

Omdat de VS uiteraard niet in alle delen van de wereld strijdkrachten kunnen stationeren om hun positie en de door hen onderkende verantwoordelijkheid waar te maken, streven zij ernaar een *centrale crisisstrijdmacht* op de been te houden.

Sovjetstandpunt

Gaan wij dan nu over naar de andere kant van het IJzeren Gordijn, dan zien wij dat de visie van de leiders van de Sovjet-Unie op de politieke situatie in de wereld door Maarschalk Sokolofski in de officiële staatsuitgave van zijn „Militaire strategie” als volgt wordt vertolkt:

Het Amerikaanse imperialisme viert overal ter wereld, in Europa, Japan, Zuid-Korea, Zuid-Vietnam, Formosa, nog steeds hoogtij. Daarom zal de Sovjet-militaire strategie ook rekening moeten houden met de mogelijkheid dat de imperialisten nieuwe oorlogen zullen ontketenen, *waar ook ter wereld* . . .

en even verder:

De communistische partij van de Sovjet-Unie en het hele Sovjetvolk zullen ook in de toekomst optreden

tegen alle vormen van agressie-oorlogen, *ook tussen kapitalistische landen onderling*, tegen lokale oorlogen, *ontketend om nationale vrijheidsbewegingen te onderdrukken*, en zij achten het hun plicht de strijd, *de rechtvaardige vrijheidsoorlogen tegen het imperialisme*, van de onderdrukte volkeren te ondersteunen.*

Dat dit standpunt inmiddels zou zijn gewijzigd is niet gebleken. Toch heeft de Sovjet-Unie na de Tweede Wereldoorlog haar strijdkrachten alleen gebruikt in Oost-Europa, de Balkan en aan de grens met China waar, naar het oordeel van de Sovjet-Unie, voor haar vitale belangen op het spel stonden. In conflicten elders in de wereld heeft de Sovjet-Unie zich beperkt tot het politiek, militair en economisch steunen van inheemse strijdkrachten. Op welke wijze de Sovjet-Unie in de toekomst gebruik zal maken van haar militaire middelen laat zich niet voorspellen, wel moet worden opgemerkt dat haar „capabilities”, in het bijzonder die op maritiem gebied, bij voortdurend zijn toegenomen.

De Sovjet-Unie houdt rekening met een mogelijk extern gebruik van haar militaire middelen:

1. tegen de Verenigde Staten, de NAVO;
2. tegen China;
3. in conflicten „elders”.

De confrontatie met de Verenigde Staten zal in vreedstijd vrijwel steeds een indirecte confrontatie zijn op plaatsen in de wereld waar de Sovjet-Unie wordt uitgenodigd partij te kiezen in een conflict. De verhouding tot China is nog gespannen en zal dit mogelijk ook wel blijven totdat een bevredigende oplossing is gevonden voor de vroegere expansie van Rusland ten koste van China. In afb. 2 is deze gebiedsuitbreiding aangegeven; de stippellijn geeft de vroegere grenzen van China aan.

Geconcludeerd mag worden dat de Sovjet-Unie strategisch mobiele strijdkrachten nodig acht om haar belangen in verafgelegen gebieden van politieke interesse, in lokale conflicten en in een mogelijke confrontatie aan de Russisch-Chinese grens, te kunnen verdedigen.

Toe te passen modellen

Zowel de Sovjet-Unie als de Verenigde Staten hechten dus veel waarde aan een mondiale militaire mobiliteit, achten deze nodig in verband met

* Cursiveringingen van inleider.

de bescherming van hun belangen en ontwikkelen daarvoor de vereiste middelen op het gebied van land-, lucht- en zeetransport. Wezenlijke verschillen tussen beide mogelijkheden naar de aard der problemen die zij daarbij ontmoeten en de oplossingen die worden gevonden zijn er niet. Veelal zal een van de volgende modellen worden toegepast.

Model 1. Strijdkrachten ter plaatse

Op daarvoor in aanmerking komende plaatsen in de wereld worden eenheden gestationeerd.

Model 2. Invliegen troepen; materieel enz. ter plaatse

Op daarvoor in aanmerking komende plaatsen in de wereld worden wapens, materieel, en voorraden opgeslagen. In crisissituaties wordt het personeel ingevlogen.

Model 3. Materieel enz. per boot, troepen door de lucht

Zodra dit nodig is worden wapens, materieel en

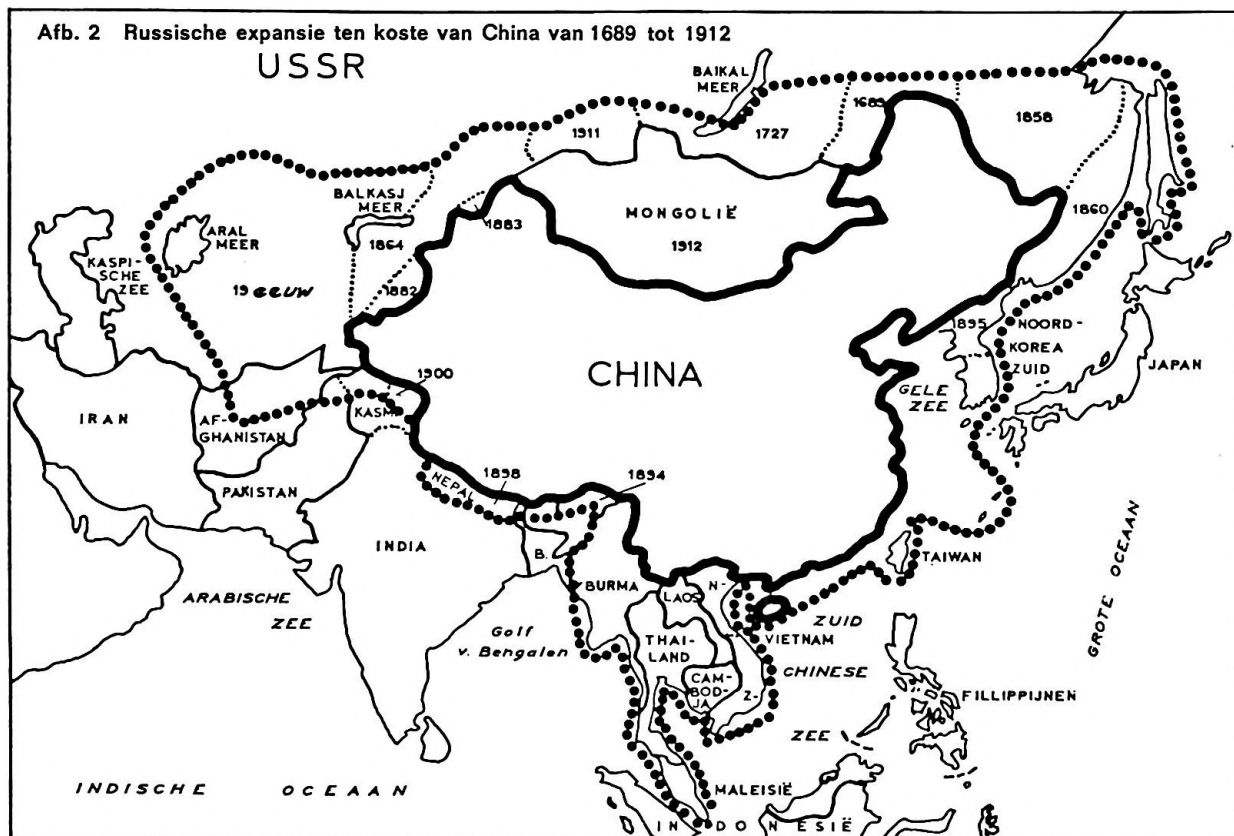
voorraden verscheept en in havens van bevriende staten ontladen. Het personeel wordt vervoerd per luchttransport.

Model 4. Combinatie

Het vierde model is een combinatie van de eerste drie. Bij dit model bevinden zich in bedreigde gebieden gevechtsgereede eenheden. Havens en vliegvelden zijn ingericht voor het opvangen van versterkingen. In het moederland worden een strategisch beweeglijke reserve en een bepaald contingent transportmiddelen gereed gehouden. Wapens, materieel en voorraden kunnen reeds (voor een deel) in deze gebieden zijn opgeslagen.

Conventionele oorlogssituatie; positie NAVO versus Warschau-Pact

Laat een vergelijking tussen het Warschau-Pact en de NAVO op het gebied van de mondiale strategische mobiliteit in vredetijd geen wezenlijke verschillen zien, geheel anders ligt dat indien er sprake is van gecontroleerde conventionele oorlogvoe-

ring of de onmiddellijke dreiging daartoe binnen het NAVO-gebied. De dispositie van de landmachteneheden van het Warschau-Pact en de mogelijkheden om deze eenheden te verplaatsen, zijn in dat geval nl. in het voordeel boven die van de NAVO.

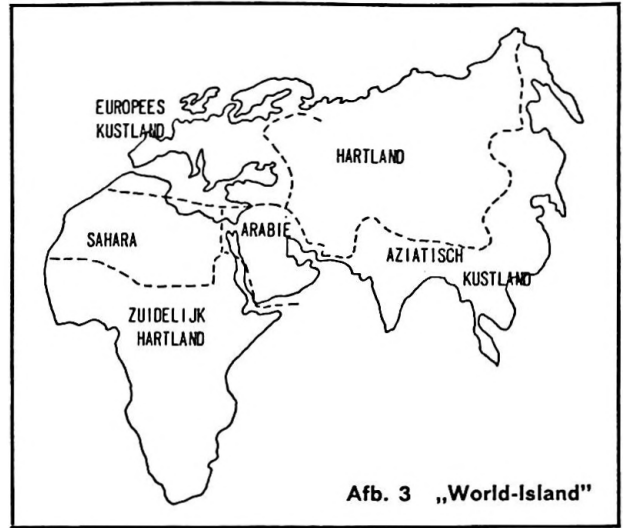
De zee, die een insulaire strategie mogelijk maakt, is bij een confrontatie in Europa verre van een bondgenoot. In dit verband zou ik willen opmerken, dat de gedachte die ook wel wordt aangehangen, als zou de NAVO-strategie een maritieme strategie zijn, onjuist is. Het optreden van de landstrijdkrachten in West-Europa is niet vergelijkbaar met het optreden van Wellington tegen Napoleon in Spanje. De NAVO verkeert in de positie dat haar strategie er een moet zijn met een duidelijk maritieme en een duidelijk continentale component, waarbij de maritieme middelen onder conventionele omstandigheden slechts beperkt invloed kunnen uitoefenen op de continentale mogendheid. Hiermee wil ik overigens niets afdoen aan het belang van de maritieme middelen in het kader van de crisisbeheersing en de machtspolitiek die moet worden gevoerd om de Sovjetexpansie tegen te gaan, noch aan de betekenis van deze middelen voor het transporteren van militair potentieel naar Europa en voor het beveiligen van de verplaatsingen over zee. Dat wij in het verdere verloop van onze lezing slechts summier aandacht besteden aan de strategische mobiliteit, verkregen met maritieme middelen, is een gevolg van de noodzakelijke beperkingen die wij ons moeten opleggen. Wij achten deze beperking verantwoord, o.m. door de kennis die wij bij de leden van de Vereniging veronderstellen. Ik moge in uw herinnering roepen de lezing van Ltz A. H. Lind op 29 januari 1973, waarin vele gegevens over het maritieme optreden aan ons werden gepresenteerd, en verwijzen naar de talrijke beschouwingen die elders werden gewijd aan de betekenis van bv. de Zesde Amerikaanse vloot.

Warschau-Pactsituatie

Hoewel de uitspraak van Mackinder:

Who rules East Europe commands the Heartland
Who rules the Heartland commands the World-Island
Who rules the World-Island commands the World
 (afb. 3),

niet opgaat, moet toch wel worden onderkend dat

de strategische positie van het Warschau-Pact zeer sterk is. De geografische eenheid van de Warschau-Pactstaten biedt de Sovjet-Unie de mogelijkheid, naar believen te concentreren tegen welk deel van West- en Zuid-Europa dan ook. De voorwaartse ontplooiing van de strijdkrachten, en de mogelijkheid Warschau-Pacttroepenbewegingen als oefeningen te maskeren, zijn daarbij van veel voordeel.

De Sovjet-Unie is van west naar oost 8000 km groot en 4000 km van noord naar zuid. Voor de economische ontwikkeling van het land heeft men behoefte aan de natuurlijke rijkdommen van Siberië. Het is derhalve niet verwonderlijk dat de Sovjet-Unie de eerste plaats bezet op het gebied van transport over land, en dat Aeroflot de grootste luchtvaartmaatschappij ter wereld is.

De interne transporten in de Sovjet-Unie maken 30% uit van het interne vervoer van de gehele wereld. De verbindingswegen daarentegen vormen slechts 8% van datgene wat voor interne transporten in de gehele wereld beschikbaar is. Twee derde van het vervoer in de Sovjet-Unie gebeurt per spoor. De totale lengte van het net is 135.000 km. De dichtheid is uiteraard het grootst in het westelijke deel van de Sovjet-Unie. Het Russische spoorwegnet heeft een breedte van circa 152 cm, aangrenzende landen, met uitzondering van Finland, hebben normaal spoor (143 cm). Om het spoorwegnet in andere landen te kunnen benutten zijn langs de grens van de Sovjet-Unie overlaadstations ingericht. Het behoeft geen betoog dat

deze overlaadstations kwetsbare punten kunnen vormen in het bevoorradingssysteem in oorlogstijd. In de overlaadzone is derhalve gezorgd voor overcapaciteit en een goede luchtverdediging. Bekend is, dat men reeds gedurende langere tijd experimenteert met wagons met variabele wielassen. Voor strategische verplaatsingen kunnen de Sovjets beschikken over zeven doorgaande spoorwegverbindingen en een tiental doorgaande wegverbindingen uit het westelijke deel van de Sovjet-Unie naar eventuele verzamelgebieden in Oost-Duitsland en Tsjecho-Slowakije.

Van de overlaadzone tot aan deze verzamelgebieden moet een afstand worden overbrugd van circa 750 km, die in gemiddeld ongeveer 14 uur per trein kan worden afgelegd. Een eventuele verstoring van het spoorwegvervoer stelt de defensieleiding voor zeer grote problemen, o.m. op het gebied van het verplaatsen van rupsvoertuigen en het opvoeren van voorraden. De afhankelijkheid van het spoorwegtransport tracht men te verminderen, o.m. door het aanleggen van pijpleidingen voor vloeibare brandstof (momenteel meer dan 100.000 km beschikbaar; de planning voor 1975 is 150.000 km). Bovendien neemt men diepladers in de organisatie op voor het transport van rupsvoertuigen over de weg.

Van groot strategisch belang is de Transsiberische spoorlijn. Mede omdat deze ten oosten van het Baikalmeer vrij dicht langs de Chinese grens loopt — op sommige plaatsen op slechts 50 km afstand — is men in 1970 begonnen met het aanleggen van de 3150 km lange Noordsiberische spoorlijn. Evenals in de Sovjet-Unie zijn in de overige Warschau-Pactstaten de spoorwegen het belangrijkste transportmiddel en is het wegtransport in eerste instantie bestemd voor transporten over korte afstand. Het spoorwegnet biedt goede mogelijkheden, zeker indien het civiele verkeer wordt beperkt, om in relatief korte tijd omvangrijke strategische verplaatsingen uit te voeren. Het wegennet is beperkt, maar desondanks geschikt om te worden gebruikt voor militaire doeleinden. De voornaamste problemen worden daarbij gevormd door de beperkte capaciteit en de slijtage die wordt ondervonden van het zware militaire verkeer. Ernstige beperkingen in het spoorwegverkeer kunnen niet adequaat worden opgevangen door het wegtransport.

De Sovjet-Unie breidt haar militaire luchttrans-

portcapaciteit nog steeds uit. Met de AN-22 kan al het materieel van de gemechaniseerde en de tankdivisies door de lucht worden getransporteerd. Het merendeel van de transportvloot bestaat echter nog altijd uit (ca. 750) AN-12's.

Deze luchttransportcapaciteit is met name van betekenis voor de zeven luchtlandingsdivisies onder rechtstreeks bevel van het ministerie van defensie. Deze divisies hebben een hoge graad van paraatheid en kunnen door gewicht en volume op eenvoudige wijze over grote afstanden worden vervoerd. Met de beschikbare vliegtuigen kunnen de aanvalschelons van twee luchtlandingsdivisies over een afstand van 1500 tot 2300 km worden vervoerd.

De door mij genoemde gegevens zijn niet meer dan een aanduiding van de afstanden die moeten worden overbrugd en de middelen die daarvoor beschikbaar zijn.

Een kwantitatieve analyse van de beschikbare transportcapaciteit en de daarmee uit te voeren verplaatsingen en transporten is, zij het globaal, op grond van open bronnen zeker mogelijk.

Ik wil dit hier nalaten omdat de hoeveelheid cijfers en het uiterst complexe samenstel van de dispositie der troepen, de te mobiliseren eenheden, het gekozen mobilisatiesysteem, de vereiste voorraden en aanvulling enz., tot een te technische uiteenzetting aanleiding zouden geven.

Ik zou willen volstaan met op te merken dat de beschikbare transportmiddelen: spoorlijn, weg en pijpleiding, het bevoorradingssysteem en het systeem van reeds opgelegde voorraden, voldoende garanties bieden voor een, volgens een vast plan maar toch ook flexibel uitgevoerde, opbouwoperatie na M-day, voor de verplaatsing van de strijdkrachten en voor de vereiste bevoorrading.

Tot slot van mijn deel van de inleiding nog dit. Zoals reeds in eerdere lezingen werd aangetoond, zijn de Sovjetmarine en de -koopvaardijvloot in de laatste jaren sterk uitgebreid. Dit betekent dat de strategische positie van de Sovjet-Unie ter zee aanzienlijk is versterkt. Het is van belang dat wij ons realiseren dat de Sovjetmarine, en in het bijzonder de onderzeevloot, in oorlogstijd de NAVO-zeeverbindingen in ernstiger mate kan bedreigen dan de As-mogendheden de geallieerde zeeverbindingen in de Tweede Wereldoorlog.

Literatuur

- N. Brown — *Strategic mobility*. Chatto and Windus, Londen (1963).
A. T. Mahan — *The influence of seapower upon history*. Sengamore Press, New York (1957).
H. J. Mackinder — *Democratic ideals and reality*. H. Holt and Company, New York (1942).
J. Erickson — *Soviet military power*. Royal United Services Institute for Defence Studies, Londen (1971).
W. D. Sokolovsky e.a. — *Militär-Strategie*. Markus Verlag, Köln (1969).

- T. W. Wolfe — *Russia's forces go mobile*. *Interplay* (1968)(3).
A. Beaufre — *Considération préliminaires sur l'influence de la mobilité stratégique*. *Stratégie* (1966)(10).
J. Verzat — *La politique des transport en Union Soviétique*. *Revue de Défense Nationale* (1972)(4).
J. Newhouse e.a. — *US troops in Europe. Issues, costs and choices*. The Brookings Inst., Washington (1971).
Strategic survey — The International Institute for Strategic Studies, Londen (1972).
The military balance 1973-1974 — The International Institute for Strategic Studies, Londen (1973).

Mijnheer de Voorzitter,

Na deze inkleuring van het begrip strategische mobiliteit, de noodzaak daartoe in NAVO en Warschau-

Pact, de respectieve strategische posities en de mid-delen en mogelijkheden binnen het Warschau-Pact, zou ik u willen voorstellen het woord te geven aan Overste Baaij.

Mijnheer de Voorzitter, Mijne Heren,

Het tweede deel van de lezing dat ik voor u zal verzorgen, zal zich bezighouden met:

- de strategische positie van West-Europa;
- de Amerikaanse strijdkrachten in Europa;
- enkele middelen waarmee strategische mobiliteit kan worden verkregen;
- en ten slotte een samenvatting van het geheel van de lezing.

De strategische positie van West-Europa

Mijn voorganger heeft zijn deel van de lezing afgesloten met een beschouwing over de strategische positie van de Sovjet-Unie als continentale mo-

gendheid. Bezien wij nu het Westeuropese grondgebied, dan is de overheersende geografische karakteristiek: de geringe diepte. In deze — als het ware — dunne schil om de continentale massa die de WP-landen vormen, steken het neutrale Zwitserland en Oostenrijk als een wig in het Europese NAVO-gebied. Zij scheiden het Westduitse hartland af van de Middellandse-Zeepartners Italië, Griekenland en Turkije. In het noorden ligt Noorwegen als een uiterst smal gebied, door het Skagerrak gescheiden van de Centraaleuropese sector, aangeleund tegen de neutrale landen Zweden en Finland. Het feit dat Frankrijk zich goeddeels uit de militaire NAVO-samenwerking heeft teruggetrokken, maakt het strategische probleem van de geringe diepte nog gecompliceerder. Het Verenigd Koninkrijk vormt weliswaar één grote „aircraft and supply carrier” — zoals de Tweede Wereldoorlog maar al te duidelijk aantoonde — doch er is wederom een waterstrook tussen dit land en — om met de Engelsen te spreken — „the continent”. In het zuidwesten ten slotte Spanje, door de hoge Pyreneeën van het Centraaleuropese gebied gescheiden, maar via een speciaal verdrag met de VS toch min of meer in het NAVO-kamp. Spanje is een gebied met grote strategische waarde, o.m. voor vloot- en luchtmachtbases.

In de rug van West-Europa de zee, die — zoals hiervoren werd gesteld — geen bescherming biedt tegen onze potentiële agressor, doch een belangrijk obstakel vormt voor de aanvoer van versterkingen en voorraden uit het hartland van de

Luitenant-Kolonel H. A. Baaij werd in 1928 geboren te 's-Gravenhage. Na zijn benoeming tot Tweede Luitenant in 1952 volgde hij o.m. de opleiding tot militair waarnemer bij de Royal Canadian Air Forces in Winnipeg, Canada, en tot officier geleide wapens (Nike) bij de US Army, Fort Bliss, Texas. Na het voltooien van de cursus Hogere Stafvorming aan de Luchtmacht Stafschool was hij adjudant van de staatssecretaris van defensie (KLu) en vervolgens Hoofdofficier-Toegevoegd aan de plv. secretaris-generaal KLu. Thans is hij geplaats als docent bij de Luchtmacht Stafschool.

NAVO, de VS. Bovendien is deze zee ook de aanvalsbasis voor de in kracht sterk toenemende Sovjetzeemacht.

De smalle strook land biedt buitengewoon weinig mogelijkheden voor defensief optreden met enige diepte. De ruimte voor een beweeglijke oorlogvoering is uiterst beperkt. Er is een tekort aan gebied voor de spreiding van personeel en materieel, hetgeen onder nucleaire oorlogsomstandigheden bijzonder nadelig is. Het aantal vliegvelden is relatief gering en buitengewoon kwetsbaar. Door het niet deelnemen van Frankrijk aan de militaire NAVO-inspanningen, met alle evidente nadelen van dien, loopt een aantal van de belangrijkste bevoorradingslijnen parallel met de mogelijke frontlijn in plaats van haaks daarop. De grote bevolkingsdichtheid ten slotte scheidt voor de verdediger uiteraard zeer bijzondere problemen.

Zelfs een globale beschouwing van de hiervoor door mij zeer schetsmatig aangeduide geografische positie van West-Europa, moet wel tot de slotsom leiden, dat de verdedigingsmogelijkheden die het biedt beperkt zijn en zeker onevenredig met de hierin te verdedigen belangen, waaronder het omvangrijke economische potentieel dat in de EEG is samengebundeld. Het is in dit verband goed om ons te realiseren dat de EEG verantwoordelijk is voor 20% van het totale brutoproduct van de wereld (VS 40%, Rusland 10%). Welk een uitdaging vormt dit potentieel voor de Sovjet-Unie! Het is duidelijk dat West-Europa zich tegenover het Warschau-Pact in een uiterst nadelige — om niet te zeggen op eigen krachten nagenoeg onverdedigbare — positie bevindt. Zonder steun van de VS zou een uitbreiding van de Sovjetinvloed onvoldoende kunnen worden weerstaan. Het NAVO-bondgenootschap en de daarin besloten garanties van de VS zijn dan ook onontbeerlijk voor de verdediging van de Europese NAVO-landen. Deze garanties vinden vooral bevestiging in de stationering van een aanzienlijke Amerikaanse troepenmacht in Europa en van de Amerikaanse 6e Vloot in het gebied van de Middellandse Zee.

De bereidheid van de VS tot deze garanties toont aan dat in het bijzonder West-Europa voor de VS nog steeds van het allergrootste belang is. In economisch opzicht is de EEG voor Amerika een van de belangrijkste markten. De VS hebben grote belangen in het Westeuropese industriële potentieel, o.m. als gevolg van aanzienlijke investeringen

daarin. De invloed van de ideologische banden tussen de VS en hun Europese bondgenoten moet men niet onderschatten. Militair gezien leveren deze bondgenoten niet alleen een belangrijk deel van de totale NAVO-strijdmacht, maar zij spelen ook een belangrijke rol in het beperken van de machtexpansie van de Sovjet-Unie, o.m. doordat zij verhinderen dat dit land vaste voet krijgt aan de kusten van Noordzee en Atlantische Oceaan. President Nixon stelde dan ook dat „de VS zich van Europa net zo min kunnen losmaken als van Alaska”.

De Amerikaanse militaire presentie in Europa dient echter ook andere belangen, waarbij ik wijs op een van de belangrijkste problemen van de Westeuropese veiligheid, het zg. Duitse vraagstuk. De Bondsrepubliek heeft haar veiligheid geheel gebaseerd op de NAVO en vooral op de Amerikaanse nucleaire inbreng daarin. Aangezien de troepenmacht van de VS in Europa een waarborg is voor de Westduitse verankering in het NAVO-bondgenootschap, wordt mede daardoor de nog steeds bestaande angst van de Westeuropese landen — en vooral ook van de Sovjet-Unie — voor een Westduitse unilaterale herbewapening op grote schaal, goeddeels weggenomen. Zou echter de Bondsrepubliek zich niet meer beschermd weten door de NAVO-atoomparaplus, dan zou men haar zeer moeilijk een vinger aan de Europese nucleaire trekker kunnen onthouden. Zou dit níet het geval zijn, dan zou men toch moeten toestaan dat deze onmisbare Europese bondgenoot een neutrale politiek zou gaan voeren. Beide mogelijkheden zouden, gezien het machtsverwicht tussen de NAVO en het WP, zeer ernstige gevolgen kunnen hebben. Dit is dan ook een van de belangrijkste redenen waarom o.m. Frankrijk zich sterk verzet tegen een (eenzijdige) vermindering van de Amerikaanse strijdkrachten in Europa.

Op een ander aspect in deze materie werd gewezen door de heer Heldring (thans secretaris-generaal van het Nederlands Genootschap voor Internationale Zaken) in zijn rubriek „Dezer Dagen” in NRC/Handelsblad van 2 december 1972. Uitgaande van de veronderstelling dat de Sovjet-Unie ervan overtuigd is dat West-Europa voor de VS nog steeds een oorlog waard is, fungeren de Europese NAVO-landen als gijzelaars in een eventueel conflict met de Chinese Volksrepubliek. Doordat het WP een omvangrijke militaire macht aan gene

zijde van het IJzeren Gordijn op de been houdt, wordt Amerika gedwongen zelf aanzienlijke strijdkrachten voor Europa te binden. De Sovjet-Unie bereikt met deze politiek drie doeleinden:

- a. zou het tot een conflict met China komen dan ligt hier een mogelijkheid te verhinderen dat de VS met hun gehele macht de Chinese Volksrepubliek te hulp zouden snellen;
- b. de Amerikaanse troepen in Europa vormen een argument voor de Oostbloklanden van de noodzaak van een grote militaire inspanning;
- c. ten slotte: de op deze wijze in het Europese operatietoneel gebonden Amerikaanse troepen maken een exorbitante Westduitse herbewapening overbodig.

Gegeven de hierboven geschetste wederzijdse belangen die de VS en hun Europese NAVO-bondgenoten binden, is het nuttig thans na te gaan op welke wijze deze band — althans in militair opzicht — gestalte heeft gekregen en welke rol de strategische mobiliteit daarbij speelt. De Amerikaanse strijdkrachten in Europa omvatten thans ongeveer 300.000 man, vooral georganiseerd in het Amerikaanse 7e Leger, een garnizoen in West-Berlijn, de US Air Forces in Europe en de 6e Vloot in de Middellandse Zee. De stationering van deze strijdkrachten is een zichtbare garantie van de Amerikaanse NAVO-verplichtingen aan de Europese bondgenoten. Zij maken een potentiële agressor duidelijk dat een conflict op grote schaal in Europa hem direct kan confronteren met het totale Amerikaanse militaire potentieel. De momenteel in Europa aanwezige strijdkrachten vormen niet alleen een belangrijk deel van de West-Europese verdedigingsmacht, maar zijn bovendien het eerste echelon dat in tijden van olopemde spanning kan worden aangevuld met daarvoor bestemde eenheden, gestationeerd in de VS. Bovendien moeten zij mede de mogelijkheden scheppen om in voorkomend geval reserves uit de VS naar het Europese continent over te brengen. Ten slotte zijn de nucleaire middelen van de Amerikaanse strijdkrachten in Europa een onmisbaar element in de totale NAVO-afschrikkingsmacht.

Elke reducering — of poging daartoe — van de Amerikaanse troepensterkte in Europa wordt dan ook van verscheidene zijden met de grootst mogelijke aandacht, bezorgdheid en argwaan bezien.

Met deze strijdkrachtenreductie is de naam van senator Mansfield bijna als synoniem verbonden. Geen gelegenheid laat hij onbenut om op een vermindering van de Amerikaanse militaire presentie in Europa aan te dringen. Zijn belangrijkste oogmerk daarbij is de financiële belasting, die de presentie voor de VS vormt, te verminderen en van de Europese NAVO-partners een grotere inspanning voor de eigen veiligheid te vragen.

Een uiteenzetting van de consequenties van de pogingen van genoemde senator en van het effect dat zij hebben gehad, en nog hebben, op de defensie-inspanning van de Europese NAVO-landen moet ik, gezien de noodzakelijke beperking van de omvang van deze lezing, helaas achterwege laten.

Wel wil ik hier een deel citeren van de tekst van de — overigens niet in stemming gebrachte en door de Tsjechoslowaakse crisis ingetrokken — zg. „Mansfieldresolutie” van augustus 1966, omdat deze rechtstreeks op ons onderwerp van hedenavond betrekking heeft, nl.:

It is the sense of the Senate that, with changes and improvements in the techniques of modern warfare and because of the vast increase in the capacity of the US to wage war and to move military forces and equipment by air, a substantial reduction of US forces permanently stationed in Europe can be made without adversely affecting either our resolve or ability to meet our commitment under the North Atlantic Treaty.

Bij de pogingen om te komen tot een reductie van de Amerikaanse troepensterkte in Europa wordt steeds gewezen op de mogelijkheid dat de VS in staat zijn een dergelijke reductie te compenseren met strijdkrachten die, wanneer zulks politiek en/of militair noodzakelijk zou zijn, via een luchtbrug kunnen worden aangevoerd. Het zojuist geciteerde deel van de Mansfieldresolutie van 1966 brengt dat ook duidelijk onder woorden. In feite bestaat deze situatie reeds doordat een deel van de Amerikaanse strijdkrachten voor Europa, met name van het 7e Leger en van USAFE, in de VS is gestationeerd volgens het zg. „dual-base-concept”.

Hoe is het nu gesteld met — om in de woorden van de eerder geciteerde Mansfieldresolutie te spreken — de „capacity to move military forces and equipment by air”?

Enkele middelen waarmee strategische mobiliteit kan worden verkregen

Zoals u in de toelichting op de convocatie voor deze avond hebt gelezen, wordt de strategische mobiliteit in het bijzonder bezien in het kader van de crisisbeheersing. De crisisbeheersing heeft tot doel vanaf het eerste begin van spanning door een gedoseerde hantering van politieke, militaire en andere middelen, het ontstaan van een gewapend conflict te voorkomen en, ingeval agressie tóch mocht plaatsvinden, de escalatie van het conflict zoveel mogelijk te beperken. Het spreekt vanzelf dat in een dergelijke situatie slagvaardig, overtuigend en doeltreffend moet kunnen worden gehandeld. Dat is slechts mogelijk indien de crisissituatie en haar mogelijkheden tot escalatie tijdig worden onderkend en hierop snel kan worden gereageerd met o.m. een manifestatie van de duidelijke wil tot inschakeling van de noodzakelijke middelen en — indien noodzakelijk — de feitelijke ontplooiing daarvan. Een snelle reactie, met het gebruik van de juiste middelen enerzijds en een grote mate van zelfbeheersing anderzijds, moet ons handelen in deze situatie kenmerken. Het is duidelijk dat dit handelen de hoogste eisen stelt aan de methode van besluitvorming in de politieke en militaire organen. Een en ander wordt nog gecompliceerd door de omstandigheid dat een crisis op bijna elke plaats op aarde kan ontstaan en dat verschillende crises tegelijkertijd kunnen optreden. Aangezien het, vooral in het eerste stadium van een dreigend conflict, zal gaan om een manifestatie van de wil de eigen belangen veilig te stellen en de crisis te beperken, zal veelal de nadruk van de te nemen acties liggen op het in staat van paraatheid brengen van de noodzakelijke strijdkrachten en het overbrengen van personeel en materieel naar het conflictgebied of nabijegelegen bases. In een crisissituatie kan echter het overbrengen van militaire middelen — in het bijzonder uit het hartland — naar het conflictgebied een sterk escalerende werking hebben. Een dergelijke werking behoeft echter niet altijd te worden gezien als een onaangenaam nevenverschijnsel, maar kan zelfs als demonstratie van de eigen vastbeslotenheid uitdrukkelijk worden beoogd. Het dient dan als een bewust gekozen strategie in de crisisbeheersingspolitiek en is dan een veel krachtiger middel dan bv. het opvoeren van de paraatheid en de lo-

kale verplaatsing van de in het conflictgebied aanwezige strijdkrachten. Zo heeft de luchtbrug tussen de Sovjet-Unie en de Arabische landen, en die tussen de VS en Israël tijdens de jongste oorlog in het Midden-Oosten een sterk demonstratief karakter gehad, en de dreigende escalatie, uitgaande van het eventueel zenden van troepen van de Sovjet-Unie naar het conflictgebied, werd door de VS beantwoord — en waarschijnlijk daardoor ook voorkomen — met het verhogen van de paraatheid van o.m. de strategische nucleaire strijdkrachten. De politieke en militaire beslissingsorganen zien zich echter bij een dergelijke uitvoering van hun crisisbeheersingspolitiek geplaatst voor een dilemma: te weinig overgebrachte strijdkrachten demonstreren wellicht onvoldoende vastbeslotenheid, te veel aangevoerde strijdkrachten zouden daarentegen door overdosering ten nadele van de beheersing van de crisis kunnen werken. In een dergelijke situatie kan snelheid van handelen en reageren op de omstandigheden van doorslaggevend belang zijn. Hierbij moet worden bedacht dat de NAVO vis-à-vis het WP in het nadeel is, niet alleen door de geografische maar ook door de politieke asymmetrie; dit laatste omdat de besluitvorming in een defensief gericht democratisch bondgenootschap nu eenmaal meer tijd in beslag neemt. Het gebruik van luchttransport waarmee troepen en materieel naar een conflictgebied kunnen worden overgebracht, reduceert niet alleen de transporttijd tot een relatief zeer gering aantal uren, maar maakt het daardoor ook mogelijk dat de politieke beslissing tot het nemen van een dergelijke maatregel in een zo laat mogelijk stadium kan worden genomen. Dit is nu, mede in verband met hetgeen ik heb gezegd over het politieke gebruik van strategische mobiliteit, uiterst belangrijk, want naar gelang de conflictsituatie zich ontwikkelt zijn immers een snelle ontplooiing, aanvulling, beperking of terugtrekking van de uitgezonden strijdkrachten mogelijk.

De twee belangrijkste aspecten van strategische mobiliteit zijn capaciteit en snelheid, waarbij de capaciteit bij het gebruik van een bepaald type transportmiddel een functie is van de snelheid. Wat snelheid betreft is luchttransport, zeker over grote afstanden, verre in het voordeel tegenover het vervoer te land of per schip. Een ander voordeel van luchtvervoer is dat troepen en voorraden veelal dicht bij het potentiële gevechtstoneel kun-

nen worden gebracht. Een snelle ontplooiing van strijdkrachten is daardoor o.m. in tijden van politieke spanning mogelijk. Het vrachtvolume van in het bijzonder zeetransport is natuurlijk aanmerkelijk groter, en bovendien maakt de scheepvaart gebruik van de vrije zee en heeft geen hinder van bepalingen die de overtocht kunnen beperken of belemmeren, zulks in tegenstelling tot beperkingen die bij vliegtuigen kunnen worden opgelegd, zoals de VS bij de luchtbrug naar Israël nog zeer onlangs moesten ervaren.

Luchttransport en zeetransport moeten wij echter, ook in een crisisbeheersingspolitiek, niet als elkaars rivalen zien; zij zijn veeleer complementair. Interessant is in dit verband dat de Amerikanen hun zg. „Forward Floating Depot“-conceptie hebben ontwikkeld. Deze floating depots zijn schepen die, reeds met militair materieel beladen, gereed liggen en naar een conflictgebied kunnen worden gedirigeerd. De voorraden en uitrusting kunnen in deze schepen 3 jaar worden opgeslagen. In 12 van dergelijke schepen kunnen de zware uitrusting en voorraden van een volledige infanteriedivisie worden ondergebracht. Met behulp van eigen kranen en helikopters kan een FFD zijn lading zonder havenfaciliteiten aan land brengen. Nadat al het nodige materieel is gelost, kunnen de schepen worden gebruikt als mobiele ondersteuningsbases in de gevechtszone. Op deze wijze kunnen de in te vliegen troepen beter logistiek worden ondersteund dan alleen met luchttransport mogelijk zou zijn.

Luchttransport

Uitgaande van het grote belang van een snelle ini-

tiële reactie in crisissituaties en de betekenis ervan voor het behouden van vaste voet in oorlogstijd op het Europese continent, wil ik mij in het kader van deze voordracht nu verder beperken tot het luchttransport. Allereerst zou ik enkele eisen willen noemen die aan militaire transportvliegtuigen moeten worden gesteld. Deze zijn:

- a. hoge snelheid;
- b. grote laadcapaciteit met zo mogelijk in één vliegtuig troepen en materieel;
- c. snelle laad- en loscapaciteit;
- d. kunnen opereren van geïmproviseerde start- en landingsterreinen (dus: aangepast landingsgestel, korte start- en landingsbaan en eigen laad- en losfaciliteiten);
- e. „self-supporting“ voor wat betreft navigatiemiddelen;
- f. zo gering en eenvoudig mogelijk onderhoud;
- g. snelle „turn-around“ (na landing weer gereedmaken voor volgende vlucht);
- h. zo groot mogelijke operationele flexibiliteit.

De belangrijkste strategische militaire transportvliegtuigen waarover de Amerikaanse luchtmacht thans beschikt zijn (zie de foto's):

- a. de C-130E, Lockheed Hercules (ook in gebruik bij het Tactical Air Command);
- b. de C-141, Lockheed Starlifter;
- c. de C-5A, Lockheed Galaxie.

Enkele van de belangrijkste gegevens van deze en, ter vergelijking, van enkele andere typen transportvliegtuigen, zijn vermeld in tabel 1.

Het meest spectaculaire toestel is uiteraard de C-5A Galaxie, welk vliegtuig op 17 december

TABEL 1
Gegevens van enkele transportvliegtuigen

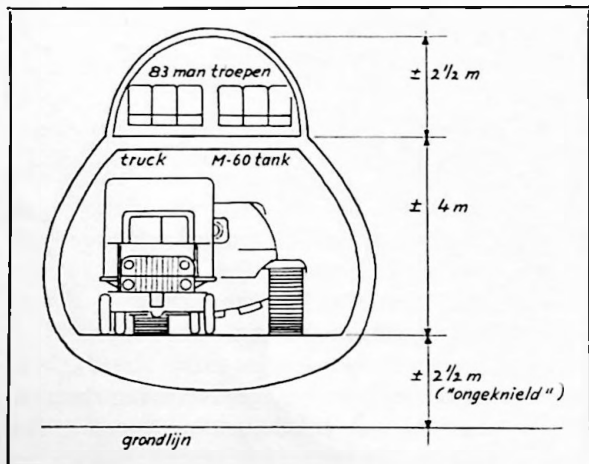
Type	Naam	Maximumsnelheid (km/h)	Vliegbereik met lading (km)	Lading		Afmetingen		
				Vracht (kg)	Troepen/passagiers	Spanwijdte (m)	Lengte (m)	Hoogte (m)
C-130E	Hercules	618	4000	20.000	92	40	30	12
C-141	Starlifter	919	6500	32.000	154	49	44	12
C-5A	Galaxie	919	7500	120.000	345	68	75	20
747(200)	„Jumbo-jet“ (Boeing)	978	7000	75.000	382	60	71	19
AN-12	Cub (NAVO-code)	600	3400	20.000	125	38	33	10
AN-22	Cock (NAVO-code)	740	5000	80.000	500	64	58	13
	Concorde	2333	6400	11.340	144	26	62	12
TU-144	Charger (NAVO-code)	2500	6500	?	150	28	58	?

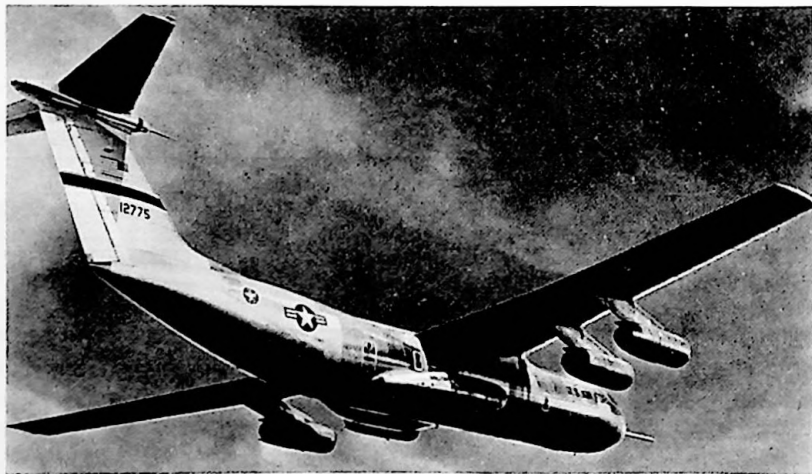
C-5A Galaxie

1969 — de datum waarop 66 jaar eerder de eerste vlucht van de gebroeders Wright plaatsvond — voor het eerst operationeel is ingezet. Zware eisen stelde de Amerikaanse luchtmacht aan het vermogen om met dit toestel te kunnen landen op ge-

improviserde landingsterreinen. Met maximale lading — het totale gewicht van het vliegtuig is dan zo'n 340 ton — moet het kunnen starten van een startbaan van 8000 ft (ca. 2400 m). Het opereren van geïmproviserde landingsterreinen is mogelijk dank zij het speciale landingsgestel van de C-5A. In een volledige troepenvervoerconfiguratie kunnen op 3 dekken ongeveer 345 man met hun persoonlijke uitrusting worden meegenomen. In een gecombineerde passagiers/vrachtconfiguratie kunnen bv. op het bovendek 83 man troepen worden vervoerd (zie afb. 1), terwijl de overige laadruimte voor vracht wordt benut. Deze vracht wordt door middel van pallets in het vliegtuig gebracht. Het laden en lossen van het vliegtuig geschiedt volgens de zg. „drive-through“-methode. De neus kan worden omhooggeklapt en aan de achterzijde kan een laadklep over de gehele breedte worden neergelaten. Bovendien kunnen de hoofdwielstellen en de neuswielen van het landingsstel onafhankelijk van elkaar op en neer wor-

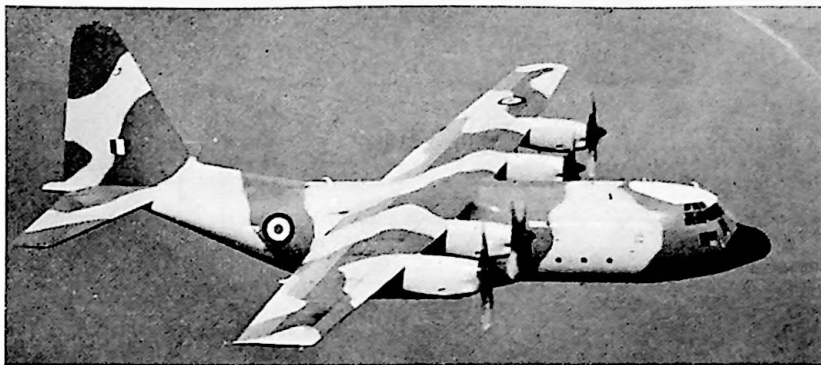

Afb. 1 Doorsnede C-5A-cabine

C-141 Starlifter

C-130E Hercules

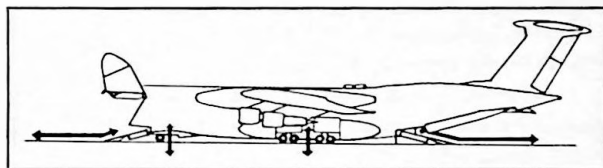

den bewogen, zodat men het vliegtuig als het ware kan laten „knielen“ (zie afb. 2).

Het gebruik van grote transportvliegtuigen als de Galaxie heeft als voordeel dat daardoor grote ladingen in een korte tijd over grote afstanden kunnen worden verplaatst waarvoor een relatief gering aantal vliegvelden nodig is. Men krijgt daarbij echter ook te maken met de volgende problemen die tot beperkingen kunnen leiden.

- a. De mogelijkheid van verzadiging van het vliegveld. De aangekomen troepen en voorraden kunnen niet verder worden getransporteerd naar de uitgangsstellingen van deze troepen. Het is duidelijk dat dit een uiterst precaire situatie is, een vliegveld is immers een zeer kwetsbaar object voor o.m. luchtaanvallen.
- b. Een goede logistieke organisatie is nodig om door efficiënte documentatie, opslag en distributie de aangekomen voorraden snel te kunnen afhandelen.
- c. Er moeten voldoende vliegveldfaciliteiten en onderhoudsmogelijkheden zijn die door voldoende en goed geoefend personeel worden bediend.
- d. Er moet in uitwijkmogelijkheden zijn voorzien indien het transportvliegtuig door de vliegbasis van bestemming niet kan worden ontvangen.

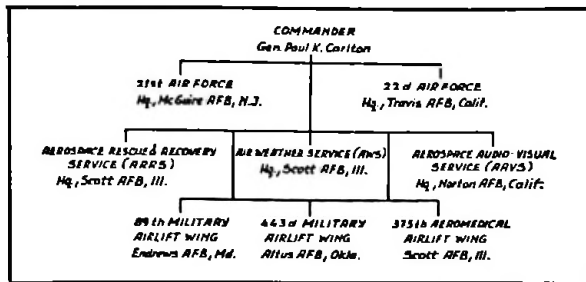
Een goede illustratie van de problemen, waarmee dergelijke luchttransportoperaties gepaard kunnen gaan, vormen de talloze hulpverleningsacties die in het verleden naar rampgebieden werden ondernomen. Hoe vaak kwam het niet voor dat de hulpverlening zelf bijzonder snel op gang kwam, doch strandde op onvoldoende afhandelings- en transportmogelijkheden in het land van bestemming. Strategische luchttransportoperaties vergen dan

Afb. 2 Het „knielen“ van de C-5A

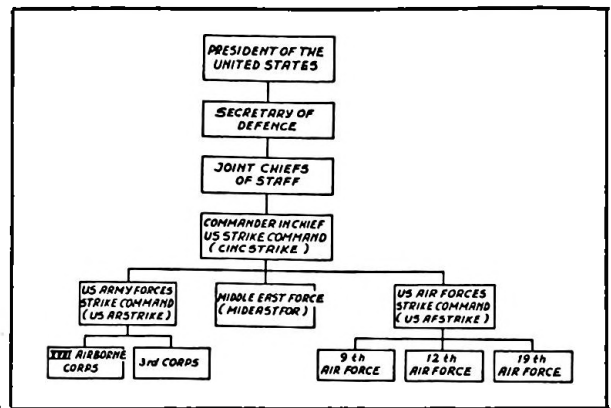
ook een efficiënte organisatie en het nodige improvisatietalent. Een goede coördinatie tussen alle bij deze operaties ingeschakelde organen van de betrokken krijgsmachtdelen is van vitaal belang. In het bijzonder geldt dit voor de vliegvelden waar de transporten aankomen en waar de diverse mobiliteitssystemen nauwkeurig op elkaar dienen aan te sluiten, zoals lichte transportvliegtuigen, helikopters en, uiteraard, het weg- en railtransport. In dit verband is er nóg een aspect dat onze aandacht verdient. Ook in de huidige civiele luchtvaart heeft een aanmerkelijke schaalvergroting plaatsgevonden toen de zg. „Jumbo-jets“ werden ingevoerd. Er zijn thans vele goed geoutilleerde luchthavens met goed geoefend personeel om dit massavervoer snel af te handelen. Vooral gezien het relatief geringe aantal beschikbare militaire vliegvelden in West-Europa — zeker zonder Frankrijk — verdienen maatregelen, waardoor deze civiele faciliteiten in een crisis- en daadwerkelijke conflictsituatie ter beschikking van de strategische mobiliteitsoperaties kunnen worden gesteld, bijzondere aandacht.

Tot dusver is uitgegaan van een crisissituatie die nog niet tot een gewapend conflict heeft geleid. Veel gecompliceerder wordt het wanneer er werkelijke gevechtshandelingen gaande zijn. Strategische luchttransportoperaties worden dan ook

Afb. 3 Military Airlift Command. Sterkte: 72 C-5A Galaxie, 284 C-141 Starlifter, 363 C-130E Hercules (samen met TAC), totaal-generaal 719

Afb. 4 Organisatie US Strike Command

kwetsbaar voor vijandelijk ingrijpen. In het operatiegebied waarin de betrokken vliegvelden zijn gelegen, dient dan op zijn minst plaatselijk lucht-overzicht als voorwaarde te worden gesteld.

De hiervoor genoemde Amerikaanse militaire luchttransportmiddelen zijn georganiseerd in het Military Airlift Command, welks historie teruggaat tot mei 1941, toen het zg. Air Corps Ferrying Command werd opgericht om vliegtuigen, personeel en materieel van de VS naar Groot-Brittannië over te vliegen. Ten aanzien van de organisatie van het MAC (zie afb. 3) wordt opgemerkt dat de 21st Air Force verantwoordelijk is voor het luchttransport ten oosten van de Mississippi, en de 22nd Air Force voor operaties ten westen daarvan. Behalve de parate vliegtuigsterkte die in deze organisatie is ondergebracht, beschikt het MAC nog over reserve-eenheden die ingeval van mobilisatie het parate luchttransportpotentieel met ongeveer een derde kunnen vermeerderen. Voorts kan de sterkte nog worden aangevuld uit de zg. „Civil Reserve Air Fleet” bestaande uit de in tabel 2 vermelde aantallen transportvliegtuigen van civiele maatschappijen die, indien het nationale belang zulks noodzakelijk maakt, voor MAC-operaties kunnen worden gevorderd dan wel op normale contractbasis kunnen worden ingehuurd. Dit laatste heeft op grote schaal plaatsgevonden tijdens het conflict in Vietnam.

Het zou te ver voeren de „wapenfeiten” van dit commando, hoe spectaculair ze ook mogen zijn, hier in extenso te releveren. In het kader van deze lezing moge worden volstaan met de vermelding dat het MAC verantwoordelijk is voor o.m. de jaarlijkse uitvoering van de zg. „Reforger-oefeningen”, de strategische mobiliteits-oefeningen waar-

bij een deel van de tot het Europese Commando behorende strijdkrachten dat in de VS is gestationeerd, wordt overgevlogen naar West-Duitsland, waarna grote manoeuvres worden gehouden. In de periode 9 januari tot 5 maart 1973 werd deze oefening voor de vierde maal gehouden, waarbij in 4 dagen ongeveer 10.000 man en hun persoonlijke uitrusting met C-5A- en C-141-transportvliegtuigen werden overgevlogen, waarna werd deelgenomen aan de oefening „Certain Shield”. In oktober jl. vond oefening „Reforger V” plaats. Het MAC heeft nog een andere belangrijke taak, nl. het voorzien in luchttransport voor een Amerikaans commando waarin als het ware de strategische-mobiliteitsconceptie is geïnstitutionaliseerd. Ik doel hier op het US Strike Command (USSTRI-COM). Dit is een geïntegreerd commando dat op initiatief van president Kennedy op 9 oktober 1966 werd opgericht. Het staat rechtstreeks onder de bevelen van het Amerikaanse Comité Verenigde Chefs van Staven (zie afb. 4). De taak van het commando is het in voorkomend geval inzetten van geïntegreerde zg. „firebrigade joint task forces” van gevarieerde omvang en samenstelling, geschikt voor elk mogelijk voorkomend type con-

TABEL 2
Civil Reserve Air Fleet (CRAF)
(Sterkte voorzien voor 1974)

	Vracht	Convertible	Passagiers
Boeing 747 (Jumbo)		5	42
DC-10		5	
DC-8	28	64	36
Boeing 707	42	69	38
Totaal	70	143	116
Totaal-generaal: 329			

flict in welk deel van de wereld dan ook. Wat meer gedetailleerd omvat deze taak:

- a. het voorzien in een reserve van operationele gevechtseenheden ter versterking van andere geïntegreerde commando's, waaronder het Amerikaanse Commando in Europa;
- b. het uitvoeren van zg. „contingency operations”;
- c. het uitvoeren van noodzakelijk geachte operaties in vreedstijd in het Midden-Oosten, Zuidelijk Azië en in Afrika ten zuiden van de Sahara.

Wat de organisatie van USSTRICOM betreft, moet erop worden gewezen dat de in deze organisatie opgenomen strijdkrachten normaliter zijn ingedeeld in hun respectieve Amerikaanse land- en luchtmachtorganisaties. Alleen ingeval van hun inzet in geïntegreerd verband worden ze daaruit gelicht en onder de commandant USSTRICOM geplaatst. Zo bestaat bv. het luchtmachtelement van USSTRICOM bijna geheel uit het Amerikaanse Tactical Air Command dat een sterkte heeft van meer dan 100.000 man en gevechtsvliegtuigen van verschillende aard, alsmede tactische transportvliegtuigen.

De operationele conceptie van USSTRICOM voorziet in het algemeen in het op zo kort mogelijke termijn zenden van een kleine geïntegreerde eenheid als een soort speerpunt, gevolgd door een voortdurende versterking met geïntegreerde strijdkrachten met lucht- en zeetransportmiddelen zolang zulks noodzakelijk wordt geacht. Ook de logistieke verzorging van de ingezette eenheden is geïntegreerd en geschiedt onder verantwoordelijkheid van de commandant USSTRICOM.

Het voldoen aan de eis van maximale mondiale strategische mobiliteit, i.c. het kunnen worden ingezet in welk deel van de wereld dan ook, schept voor de luchtmachtcomponent van dit commando een bijzonder probleem: in het conflictgebied kunnen geen of onvoldoende vliegvelden ter beschikking zijn voor operaties met moderne jachtvliegtuigen. Voor dit geval hebben de Amerikanen het zg. „mobile bare-base concept” ontworpen dat het vorig jaar in productie is genomen. Dit „mobile bare-base”-systeem is opgebouwd uit twee elementen:

- a. een „base augmentation support set” (BASS), een verzorgingselement voor maximaal 4500 man,

het personeel van 3 à 5 operationele jachtsquadrans inbegrepen;

- b. een „maintenance and operations support set” (MOSS), zijnde het operationele en technische element dat maximaal 24 gevechtsvliegtuigen kan afhandelen.

Medio 1977 dienen 4 BASS- en 25 MOSS-elementen in dienst te zijn. Het gehele systeem is zodanig opgezet dat het met C-130-Hercules-, of uiteraard grotere typen, militaire transportvliegtuigen kan worden vervoerd. Het transport geschiedt in containers waarvan een aantal tevens is bestemd als onderkomen op de plaats van bestemming. Het mee te vliegen „bare-base”-personeel kan zelf deze onderkomens opbouwen en inrichten. Bij de uitrusting behoort bv. ook een demontabele vliegtuighangar van circa 23 × 18 × 6 m, die zonder fundering op oneffen terrein van uiteenlopende samenstelling kan worden geplaatst. Een ploegje van 8 à 10 man kan deze hangar in 175 man-uren hebben gemonteerd en compleet ingericht. Wat de startbaan betreft wordt voorzien in materieel om een baan van maximaal 9000 ft (ca. 2700 m) lengte te kunnen aanleggen die wordt bedekt met speciaal hiervoor ontwikkeld polyester oppervlaktemateriaal.

Deze conceptie is ontwikkeld om één of meer tactische luchtmachteenheden met de strikt noodzakelijke gronduitrusting door middel van luchttransport overal ter wereld te kunnen inzetten. Een dergelijke eenheid moet in staat zijn ten minste 8 uur na aankomst operationele opdrachten uit te voeren. Al wat ter plaatse moet worden gevonden is een bruikbare of bruikbaar te maken startbaan en rolbanen alsmede drinkbaar of drinkbaar te maken water.

Het voorgaande, uiteraard zeer globale, overzicht van enkele middelen waarvan de Amerikaanse strijdkrachten — meer in het bijzonder de luchtmacht — zich bij strategische mobiliteitsoperaties kunnen bedienen, moge u, naar ik hoop, enig inzicht geven, vooral ook in de problematiek, die aan dergelijke operaties is verbonden.

Samenvatting

Wanneer ik dan nu kom tot een samenvatting van onze voordracht, moet allereerst worden gesteld

dat strategische mobiliteit — kort gezegd: het vermogen tot verplaatsen van militaire middelen van het hartland naar een (mogelijk) conflictgebied — door de eeuwen heen van het grootste belang voor de oorlogvoering is geweest. Door de technologische vooruitgang zijn de mogelijkheden tot verplaatsing van militaire middelen over zee en land en door de lucht op verbluffende wijze toegenomen. Dit geldt overigens ook voor de mogelijkheden om deze verplaatsingen te bedreigen. In het bijzonder het luchttransport heeft zowel wat snelheid betreft als wat zijn volume aangaat, vooral na de Tweede Wereldoorlog, een spectaculaire ontwikkeling doorgemaakt.

De invoering van de nucleaire wapens resulteerde in de zg. „nucleaire patstelling” tussen de NAVO en het Warschau-Pact. Dit betekent overigens niet dat daarmee een periode van politieke en militaire stabiliteit zou zijn aangebroken. Met name de NAVO staat bloot aan een voortdurende bedreiging van haar belangen, thans vooral in de directe en perifere sfeer. De hierin besloten mogelijkheden tot conflicten bedreigen de nucleaire evenwichtssituatie. Het is daarom van groot belang dat wordt voorkomen dat dergelijke conflicten escaleren tot een algemene oorlog. Hiertoe werd de strategie van de crisisbeheersing ontwikkeld.

Wat West-Europa betreft, dit bevindt zich in een op eigen krachten nagenoeg onverdedigbare positie, terwijl grote en vitale belangen — ook voor de VS! — op het spel staan. Het NAVO-bondgenootschap en de daarin besloten garanties van de VS zijn dan ook onontbeerlijk voor de handhaving van de zelfstandigheid van de Europese NAVO-partners.

Genoemde garanties hebben bevestiging gevonden in de stationering van een aanzienlijke Amerikaanse troepenmacht in Europa. Deze moet o.m. de verdere overbrenging van troepen van de VS naar Europa in een conflictsituatie verzekeren.

Een dergelijke operatie moet echter i.v.m. haar mogelijk sterk escalerende werking bijzonder zorgvuldig worden gehanteerd, maar kan een belangrijk element in de te voeren crisisbeheersingspolitiek zijn. Het is van belang dat een politieke beslissing tot de operatie in een zo laat mogelijk stadium kan worden genomen. Wordt daarentegen met het overbrengen van troepen en materieel juist een manifestatie van de wil tot het stellen van

bepaalde grenzen aan de zich ontwikkelende conflictsituatie beoogd, dan dient deze zo snel mogelijk tot uitdrukking te kunnen worden gebracht. Uit de bespreking van enkele middelen waarmee strategische mobiliteit kan worden verkregen moge u duidelijk zijn geworden dat de in beide gevallen wenselijke reactiesnelheid door het gebruik van luchttransport kan worden verkregen.

Mede om de hoge kosten van het permanent stationeren van een omvangrijke troepenmacht in Europa, hebben de VS reeds een deel van de voor Europa bestemde strijdkrachten volgens het zg. „dual-base”-systeem in Amerika gelegerd. Het Congres oefent voortdurend druk uit om tot een verdere reductie van de Amerikaanse strijdkrachten in Europa te geraken. Dit heeft consequenties voor wat betreft de behoefte aan strategische transportcapaciteit van de VS. Het is in dit verband goed enkele van de belangrijkste factoren te noemen die de strategische verplaatsing van Amerikaanse troepen en materieel naar het Europese continent kunnen beïnvloeden:

- a. de (politieke) waarschuwingstijd;
- b. de beslissingstijd en, daarmee samenhangend, de macht van de president van de VS;
- c. de mogelijkheid dat bij meer dan één conflict troepen en luchttransportmaterieel elders zijn of moeten worden ingezet en niet voor Europa beschikbaar zijn of blijven, waarmee zich het probleem van de prioriteitsstelling gaat voordoen;
- d. de beschikbare transportcapaciteit;
- e. de beschikbare faciliteiten in Europa, waaronder vliegvelden en afvoermogelijkheden, alsmede de beveiliging hiervan.

Bij een verdere inkrimping van de Amerikaanse strijdkrachten in Europa zal, in het bijzonder indien deze unilateraal geschiedt — bv. niet in het kader van de MBFR — een nadere beschouwing van de defensie-inspanning van de Europese NAVO-partners noodzakelijk zijn ten einde de beschikbaarheid en de beveiliging van de voor de strategische mobiliteit noodzakelijke faciliteiten te garanderen.

Ten slotte dit: Nederland is één van die NAVO-partners, en ook onze defensie-inspanning moet een zodanige beveiliging van het Westeuropese „bruggehoofd” helpen waarborgen, dat verster-

king van het militaire NAVO-potentieel in Europa steeds mogelijk blijft. Aangezien onze defensie-inspanning in voortdurende discussie is — ik herinner in dit verband aan o.m. het rapport van de Commissie-Van Rijckevorsel en de komende Defensienota — zou ik deze lezing daarom willen besluiten met het citeren van enkele van de woorden waarmee de toenmalige Eerste Luitenant — thans Luitenant-Generaal b.d. — W. J. K. Baaij zijn voordracht voor deze vereniging inzake de bewapening van de infanterie op 26 januari 1934 — dus bijna 40 jaar geleden! — inleidde:

Literatuur

- Memorie van Toelichting Defensiebegroting voor 1970.*
J. M. Galayen — *A study of alternative methods of meeting the military requirement for strategic airlift in the 1970's.* National Information Service, Springfield, USA (1972).
Z. Brzezinski — *America and Europe.* *Foreign Affairs* (1970)(10).
J. Newhouse e.a. — *US troops in Europe. Issues, costs and choices.* The Brookings Institution, Washington DC (1971).
Report of the Randall Subcommittee of the House Committee on Armed Services, on the US commitments in support of NATO (1972).

Discussie

Brigade-Generaal Gijsbers complimenteert zowel de inleiders met hun voordracht als het bestuur met het tijdstip, inzonderheid vanwege de onbetwiste actualiteit, gelet op enerzijds de dreigende Sovjetinterventie in de slotfase van het Israëliisch-Arabisch conflict en anderzijds de in volle gang zijnde oefening „Absalom Express”, waarin de strategische mobiliteit al evenzeer een essentiële rol speelt. Refererende aan laatstgenoemde oefening van ACE Mobile Force betreurt hij het dat men die, weliswaar bescheiden doch ontegenzeggelijk politiek en strategisch belangrijke, strijdmacht in de voordracht moest missen. In datzelfde licht ziet hij ook Saclant's Maritime Contingency Forces, en hoort nu graag van de inleiders of ook zij beide strijdmachten van strategisch belang achten en in hoeverre zij mogelijkheden zien voor uitbreiding en verbetering,

met inbegrip van een eventuele Nederlandse bijdrage daartoe.

Luitenant-Kolonel Baaij. Dat u de ACE Mobile Force in ons betoeg niet hebt aangetroffen ligt ten dele aan de beperkingen die wij ons hebben moeten opleggen, maar vooral aan de definitie van strategische mobiliteit waarop wij ons hebben gebaseerd, met name waar wij centraal stelden het overbrengen van troepen — vooral door de lucht — uit het hartland van de NAVO, de Verenigde Staten, naar een eventueel conflictgebied. In tegenstelling daartoe definieerden wij tactische mobiliteit als de verplaatsing van troepen en materieel binnen een gegeven operatietoneel of in de directe omgeving daarvan. Het optreden van ACE Mobile Force nu is zo'n typisch tactische mobiliteitsaangelegenheid. Als de NAVO-bevelhebber in het Euro-

Het schijnt vermetel en onpractisch om in dezen kommervollen tijd, welke zich — voor zooveel ons betreft — kenmerkt door herhaalde en steeds dieper ingrijpende bezuinigingen op de defensie-uitgaven, nog eenige gedachte te koesteren aan eventueel noodzakelijk gebleken verbetering of uitbreiding van de bewapening . . .

Moge onze Nederlandsche Regeering zich, als immer, hare hooge roeping bewust blijven en moge zij, naast hare alom bekende en gewaardeerde krachtige werkzaamheid in het belang van den Wereldvrede, steeds de oogen openhouden voor rondom ons dreigende gevaren.

- H. Dieters — *Strategische mobiliteit.* *Mil. Spect.* 136 (1967)(5)262.
Luchtbeweeglijkheid in de zee-, land- en luchtstrijdkrachten. *Org. Kon. Ver. t. beoef. v. d. Krijgswetenschap* (1967/68)(2).
C. Mathiot — *La mobilité stratégique Américaine.* *Forces Aériennes Françaises* (1968)(2).
J. Schilling — *Der unverzichtbare Kern amerikanischer Truppen in Europa.* *Wehrkunde* (1973).
USAF pushes mobile base concept. *Aviation Week & Space Technol.* (1972)(26 juni).
H. J. Goodpaster — *The defence of Europe.* *Roy. United Serv. Inst. J.* (1971)(3).
A. Beaufre — *Introduction à la stratégie.* Librairie Armand Colin, Parijs (1963).

pese operatietoneel het nodig acht, snel eenheden over te brengen naar zijn noordflank, dan wordt deze operatie bekwaam door de ACE Mobile Force uitgevoerd. Om die reden hebben wij die strijdmacht buiten beschouwing gelaten in de strategische context van deze voordracht. Daarmee willen wij beslist niet ontkennen dat de ACE Mobile Force in het geheel van de oorlogvoering een uiterst waardevol element zou zijn, dat de enige reële capaciteit vertegenwoordigt voor een snelle versterking van de noordflank. Bovendien achten wij die strijdmacht vooral van belang omdat daarin de NAVO gezamenlijk optreedt in het kader van crisisbeheersing. Daarbij realiseren wij ons overigens zeer goed dat bijvoorbeeld in de *Exercise Strong Express*, eind 1972, ook Amerikaanse en Canadese eenheden hebben meegedaan waarbij de grens tussen tactische en strategi-

sche mobiliteit niet scherp kon worden getrokken. Wij willen zeker het strategische belang daarvan niet ontkennen maar, nogmaals, op grond van onze definitie hebben wij ons bewust beperkt.

Kapitein Homan meent een vraagteken te moeten plaatsen bij de garantie van de Verenigde Staten aan Europa, van welke premisse de inleiders zijn uitgegaan. Een zelfde vraagteken acht hij gerechtvaardigd achter de strategie van de flexibele response, in het bijzonder wanneer hoge Amerikaanse regeringsfunctionarissen te kennen geven het als eerste inzetten van kernwapens ten behoeve van Europa twijfelachtig te vinden. Hij refereert aan uitspraken van o.a. Kissinger die de tijd gekomen acht dat Europa zijn conventionele inspanningen vergroot, en vraagt nu of de inleiders de garantie van de VS niet te optimistisch opvatten. Wordt het niet de hoogste tijd de conventionele mogelijkheden op te voeren, en is het daarvoor eigenlijk al niet te laat?

Luitenant-Kolonel Baaij. Mijnheer de voorzitter, de vragensteller legt hier wel een zeer omvangrijk probleem op tafel. Wie ben ik dat ik daarop maar zo aanstonds antwoord zou kunnen geven? Ik heb begrip voor de bezorgdheid ten aanzien van de garantie. Die vraag hebben ook wij ons gesteld, en de actualiteit daarvan is wel duidelijk: toen de VS met een verhoging van de paraatheid reageerden op de dreiging in het Midden-Oosten, liet Europa het afweten en verleende zelfs geen faciliteiten ten behoeve van de luchtbrug. Maar niettemin is in het geheel niet gebleken dat de Amerikaanse garantie op losse schroeven is komen te staan. Integendeel, nog in zijn jongste State of the Union-boodschap verklaarde president Nixon met nadruk dat Amerika, ondanks de zogenaamde Nixon-doctrine, onveranderlijk zal blijven vasthouden aan de tegenover Europa aangegane verplichtingen. Even uitdrukkelijk is verklaard, op het punt van de troepenreductie, dat de Amerikaanse troepen zeker niet volledig zullen worden teruggetrokken. Kortom, er mogen aarzelingen zijn, maar bij mijn weten is er geen

enkele uitspraak van gezaghebbende autoriteiten bekend die de bezorgdheid van de vragensteller zou wettigen. Voor een vergroting van de conventionele inspanning is het, mijnheer de voorzitter, naar mijn mening nooit te laat. Het gaat er immers om het moment van toevlucht nemen tot de nucleaire wapens zo lang mogelijk uit te stellen. Dat gebruik van de nucleaire macht zie ik als een groot kruisvat waarin een lont steekt. De lengte van die lont is afhankelijk van het conventionele afweervermogen: hoe groter dat is, hoe langer de lont. Om op elk moment die lont nog te kunnen uittrappen is het gewenst dat hij een maximale lengte heeft.

Dr. Snapper onderschrijft, dat een prematuur eenzijdig verminderen van de troepensterkte onverantwoordelijk zou zijn. Hij informeert naar de inzichten van de inleiders op het punt van de noodzakelijk geachte sterkte en refereert in dat verband aan Liddell Harts analyse, die in „Deterrent or defence” stelt dat twintig divisies, bemand met vrijwilligers, toereikend zijn om een Sovjet-verrassingsaanval te voorkomen: achten de inleiders twintig hoog-mobiele divisies voldoende om de tijd te winnen en de ruimte te behouden die voor het invliegen van de Amerikaanse eenheden noodzakelijk zijn, bij een en ander rekening houdende met het mobilisatiesysteem en de reservestrijdkrachtenopbouw van het Warschau-Pact?

Majoor Thomas. Deze vraag, mijnheer de voorzitter, zou ik zonder meer met „neen” kunnen beantwoorden. Maar ik wil er wel iets nader op ingaan; dat noopt dan tot een krachtenvergelijking en met het oog op de door ons ingecalculerde mogelijkheid daartoe hebben wij al op voorhand een overzicht van de wederzijdse krachten opgesteld. Ik moet daarbij wel opmerken dat zo'n vergelijking vrijwel nooit exact kan worden getrokken. De militaire macht wordt bepaald door een heel complex van factoren, en de werkelijke sterkte omvat veel méér dan louter aantallen personeel en hoeveelheden materieel; men denke slechts aan zaken als geoefendheid, moreel, motivatie en andere moeilijk meetbare

factoren. In dat verband zou ik ook stelling willen nemen tegen de gedachte, dat aan een vrijwilligersleger zoals Liddell Hart op het oog had en zoals ook de vragensteller klaarblijkelijk prefereert, een hogere kwaliteitswaarde zou moeten worden toegekend dan aan een militia. Wellicht zijn vrijwilligers in het voordeel met een grotere routine in hun functies, maar op het gebied van moreel, motivatie, geestkracht en dergelijke is er geen enkele indicatie waarop een lager waardeoordeel over dienstplichtigen zou kunnen worden gebaseerd. Een krachtenvergelijking kan bijgevolg niet anders dan onder een zeker voorbehoud worden gemaakt en de daaruit blijkende verhoudingen moeten als zeer globaal worden beschouwd. Men kan zeggen, dat de Warschau-Pactstrijdkrachten de beschikking hebben over een potentieel van ruim 200 divisies. Die zijn in meer of mindere mate paraat aanwezig: men heeft daaronder 1e-, 2e- en 3e-categoriedivisies, waarvan de 1e-categoriedivisies vrijwel volledig op sterkte zijn, de 2e categorie op 50% sterkte, en de 3e categorie op ongeveer 30% sterkte. In tegenstelling tot de NAVO hebben de Warschau-Pactstrijdkrachten een mobilisatiesysteem dat erop is gericht de 2e- en 3e-categoriedivisies op sterkte te brengen en hen daarna als categorie-1-divisies aan het potentieel toe te voegen.

Het categorie-1-potentieel is grofweg 60 divisies; het staat in Europa en de verhouding tot de NAVO-sterkte laat zich het beste aflezen uit het door ons opgestelde schema. De verhouding aan mankracht blijkt dan circa 1:1,6 te zijn ten gunste van het Warschau-Pact; het aantal divisies verhoudt zich als 1:2,9, het aantal tanks als 1:2,5 — in aantallen: 5800 NAVO-tanks tegen 14.000 WP-tanks — en tactische luchtstrijdkrachten in een verhouding van 1:1,8. In een verdere mobilisatiefase worden die verhoudingen beslist niet gunstiger voor ons, integendeel, voor de tanks bijvoorbeeld wordt de verhouding 1:2,9. Daarenboven moet worden bedacht dat het Warschau-Pact zijn reserves zeer eenvoudig kan aanvoeren dank zij het gunstige spoorwegnet met zijn talrijke voordelen, terwijl onze versterkingen in hoofdzaak van overzee zullen moeten komen omdat ons mo-

bilisatiesysteem in hoofdzaak dient voor het op sterkte brengen van ons eerste-lijns potentieel: wij voegen nauwelijks 1½ à 2 divisies toe van Nederland en België samen.

De krachtsverhoudingen in Europa zijn derhalve zonder meer ongunstig te noemen, en Liddell Harts in 1960 geformuleerde overtuiging moet voor het heden zeer zeker als „volkomen onjuist” worden gekwalificeerd.

De *voorzitter* beklemtoont in zijn slotwoord in het bijzonder de noodzaak, de sterkteverhoudingen in een relatief kader en in groter verband te beschouwen. Factoren als moreel, geoefendheid, leiderschap, terrein-

kennis en dergelijke spelen een belangrijke rol. Indien zij ten gunste werken, is het niet ondenkbaar dat Liddell Harts schatting juist zou kunnen zijn; doch als zij ten ongunste werken is zelfs een veelvoud nog niet toereikend om het onheil te keren.

Hij dankt de beide inleiders voor deze, de beoefenaren van de krijgswetenschap uit een klein land geboden, zeldzame gelegenheid zich te verdiepen in strategische problemen die zo duidelijk op het terrein van de grotere machten liggen. Met de hoop dat die machten hun beperkingen even klaar zullen inzien als in de voordracht werd getoond, sluit de voorzitter de vergadering.

De eerstvolgende ledenbijeenkomst

Deze zal plaatsvinden op dinsdag 22 januari 1974 in de Prinses Julianakazerne te Den Haag; aanvang 20.00 uur.

Bgen b.d. W. A. F. A. Clumpkens zal een inleiding houden over:

Diensttijdverkorting

een beschouwing over de mogelijkheid de diensttijd te verkorten zonder financiële offers en zonder een vermindering van de gevechtskracht.

VERSLAG over de financiële toestand van de Kon. Vereniging, 1 oktober 1972 - 30 september 1973

ONTVANGSTEN				UITGAVEN			
	RAMING	REALISATIE	TOTAAL		RAMING	REALISATIE	TOTAAL
1. Contributies	f 31.470			1. Vergoedingen			
— 1971/72		f 800,60		— 2e secretaris	f 1.200	f 1.200,—	
— 1972/73		30.910,73		— penningm.	1.200	1.200,—	
— 1973/74 e.v.		454,—	f 32.165,33	— voordrachten	1.450	1.075,—	
2. Subsidie	f 2.500	f 2.500,—	f 2.500,—	— kwartaalbericht	1.500	563,75	
3. Verkoop	f 100	f 145,50	f 145,50	— prijsvraag	900	250,—	f 4.288,75
4. Advertenties	f 750	f 469,—	f 469,—	2. Druk- en verzendkosten			
5. Verzamelbanden	f 225	f 93,25	f 93,25	— circulaires	f 1.000	f 833,45	
6. Subsidie i.v.m. Bijz. leerstoel	P.M.	P.M.	P.M.	— convocaties	2.200	1.628,75	
7 Diversen	—	f 3.545,23	f 3.545,23	— kwartaalber. 15 (ver. jaar 71/72)	7.328	7.328,23	
				— kwartaalber. 16, 17, 18 en 19	16.000	11.435,43	f 21.225,86
8. Sub-totaal			f 38.918,31	3. Kosten			
9. Girosaldo op 1 okt 1972			f 1.609,30	bijeenkomsten	f 1.000		506,83
				4. Onkosten	f 2.500		2.435,02
				5. Kosten			
				Bijz. leerstoel	P.M.		P.M.
				6. Restituties	—		f 105,—
				7. Sub-totaal			f 28.561,46
				8. Girosaldo per 30 sep 1973			f 7.932,65
				9. Saldo renterekening per 30 sep 1973			f 4.033,50
10. Totaal			f 40.527,61	10. Totaal			f 40.527,61

BALANS per 1 oktober 1973

DEBET		CREDIT	
1. Saldo giro	f 7.932,65	1. Vooruitbetaalde contributie	f 454,—
2. Saldo renterekening	f 4.033,50	2. Nog te betalen kleine onkosten	f 150,—
3. Nog te ontvangen contributie	f 250,—	3. Voordelig saldo	f 12.242,15
4. Voorraad banden	f 630,—		
	f 12.846,15		f 12.846,15

ONTWERP-BEGROTING voor het verenigingsjaar 1973-1974

ONTVANGSTEN				UITGAVEN			
1. Contributies 73/74:				1. Vergoedingen			
1.200 × 25 =	f 30.000			— 2e secretaris	f 1.200		
Na te vorderen 72/73:				— penningmeester	1.200		
10 × 25 =	250			— inleiders voordrachten	1.450		
	f 30.250			— auteurs kwartaalberichten	1.000		
Minus vooruitbetaalde contributies	454	f 29.796,—		— winnaar(s) prijsvraag	900	f 5.750,—	
2. Subsidie		f 2.500,—		2. Druk- en verzendkosten			
3. Verkoop los		f 125,—		— circulaires	f 1.000		
4. Verzamelbanden		f 100,—		— convocaties	2.100		
5. Opbrengst advertenties		f 500,—		— kwartaalberichten nrs 20 t/m 23	25.000	f 28.100,—	
6. Subsidie i.v.m. Bijz. leerstoel		P.M.		3. Kosten bijeenkomsten		f 850,—	
				4. Onkosten		f 2.700,—	
7. Sub-totaal		f 33.021,—		5. Kosten i.v.m. Bijz. leerstoel		P.M.	
8. Girosaldo per 30 sep 1973		f 7.932,65		6. Sub-totaal		f 37.400,—	
9. Saldo renterekening		f 4.033,50		7. Voordelig saldo		f 7.587,15	
10. Totaal		f 44.987,15		8. Totaal		f 44.987,15	

De vestingbruid

L. Verhoeff

Kolonel der Artillerie

De oorlogen van de zestiende en zeventiende eeuw werden voor een belangrijk deel gevoerd om het bezit van vestingsteden. Inneming of ontzet van een vestingstad was dikwijls een keerpunt in de oorlog, dat tot op de huidige dag met feestelijkheden kan worden herdacht, zoals bijvoorbeeld op 1 april de inneming van Den Briel in 1572 en op 3 oktober het ontzet van Leiden in 1574.

De burgerbevolking betaalde veelal een zware tol door de honger en ontberingen tijdens het beleg, na een inneming dikwijls gevolgd door plundering, moord en brandstichting. Toch was er in deze belegeringsoorlogen, ondanks alle ellende, ook plaats voor speelse elementen. Nu nog leven in de volksherinnering de slagzinnen uit die tijd:

*Op de eerste april
verloor Alva zijn Bril*

en

*Haring en wittebrood,
Leiden is uit de nood!*

en verhalen de geschiedenisboekjes van de geslaagde list met het turfschip van Breda en de mis-

Kolonel L. Verhoeff werd geboren in 1922 te Heerde. Na zijn benoeming tot officier op 10 mei 1947 vervulde hij de gebruikelijke troepenfuncties, kwam in 1958 op de Hogere Krijgsschool voor het volgen van de cursus Krijgskundige Studiën en werd na de aansluitende stageperiode in 1961 gebrevetteerd. Van de daarna door hem vervulde functies verdienen met name vermelding het docentschap aan de HKS van 1965 tot 1968, alsmede de huidige functie van hoofd onderwijs aan dat instituut sedert 1 november 1972. Zijn belangstelling en publicistische activiteiten zijn sterk gericht op de volkskundige aspecten van de militaire samenleving.

lukte list met de hooiwagens van Lochem in 1590. Het uitdagen van de belegeraars door de belegerden was een van deze ludieke elementen. Bekend is het verhaal van het opschrift boven een van de poorten van Atrecht (Arras), dat luidde:

*Quand les Français prendront Arras,
Les souris mangeront les chats*

in welk opschrift de Fransen, nadat zij in 1640 de stad hadden ingenomen, de p van het vierde woord weghakten [1].

Deze uitdagende spot kreeg onder andere vorm in de voorstelling van de vesting als een maagd, die moet worden veroverd. In dit artikel wil ik met u nagaan welke de achtergronden zijn, waartegen we deze voorstelling moeten zien en hoe deze metafoor in de Tachtigjarige en Dertigjarige Oorlog werd uitgewerkt tot een allegorie, die een zeer lang leven heeft gehad.

De achtergronden

De voorstelling van een vrouw als een vesting of stad is al zeer oud. In het Hooglied van Salomo (hoofdstuk 8:10) zingt de bruid:

*Ik was een muur
en mijn borsten waren als torens.
Toen werd ik in zijn ogen
als een, die overgave aanbiedt.*

Ook elders in dat zelfde Bijbelboek (hoofdstukken 4:4 en 7:4) wordt die beeldspraak gebruikt.

De verovering van de vrouw wordt voorgesteld als een belegering of bestorming van de stad of vesting en alles wat te maken heeft met de rol of het lichaam van de man krijgt een aanvullende interpretatie en de corresponderende vrouwelijke aspecten een verdedigende. Voorbeelden van dit soort allegorieën treft men in uiteenlopende soorten aan, vooral in anonieme erotische verhalen en

gedichten [2]. Een zelfde idee ligt ten grondslag aan de in vele talen voorkomende voorstelling van de geslachtsorganen als wapens [3].

De gedachtenassociatie kan ook in omgekeerde richting werken. Kanonnen kunnen bijvoorbeeld in de beeldende kunst een fallische interpretatie krijgen [4] en een stad of vesting kan worden voorgesteld als een vrouw. Van de laatste soort metafoor is in de Bijbel eveneens een voorbeeld te vinden en wel in de Openbaringen van Johannes (hoofdstuk 21:2):

En ik zag de heilige stad (...) getooid als een bruid, die voor haar man versierd is.

Ook bij verschillende auteurs treft men deze aan, zoals bij Joost van den Vondel in een gedicht naar aanleiding van het beleg van Maastricht door prins Frederik Hendrik in 1632:

*Hoe droef de Trichtse Maeghd
Gesleept geboeyt op haren oever zat.* [5]

De voorstelling van een stad of vesting als een maagd berust natuurlijk in eerste aanleg op de associatie *maagdelijk* = *ongerept*, zoals men die ook aantreft in uitdrukkingen als *maagdelijk papier*. Een nooit ingenomen stad heet trouwens in het Engelse militaire jargon een *maiden town* en in het spraakgebruik van de Duitse luchtschipbemanningen in de Eerste Wereldoorlog heette het bombarderen van een stad *einen Film drehen*, terwijl ze bij de eerste aanval op een stad spraken over *einen Jungfernfilm drehen* [6].

De symboliek heeft echter ook nog een diepere, meer verborgen achtergrond. In de primitieve voorstellingswereld kan men een plaats of gebied vrijwaren voor invloeden van buitenaf door een duidelijke afbakening aan te brengen: een geploegde voor, een touw of ketting, een muur, een heg. Zodanige afbakeningen waren derhalve gebruikelijk bij het in bezit nemen van grond, het houden van rechtzittingen — waartoe *de vier-schaar werd gespannen* — het bezweren van boze invloeden, het wijden van heilige plaatsen en dergelijke. De stichting van een stad vond in de oudheid dan ook plaats door de voorgenomen locatie duidelijk af te bakenen. Bij de stichting van Carthago (Fenicisch voor *Nieuwe Stad*) spande prinses Dido een aan repen gesneden ossehuid rond de plaats die zij had uitgezocht en de Romeinen ploegden rond het terrein waarop een stad

moest verrijzen, een voor, de *sulcus primigenius* [7].

Een dergelijke kring was niet altijd tastbaar, maar werd soms uitgebeeld door om het gebied te lopen of te rijden. Koning Chlodwig (Clovis) der Franken schonk volgens de overlevering in 496 aan een klooster in Bourgondië de grond, die de abt, gezeten op een ezel, in een dag zou kunnen rondtrekken [8].

Een dergelijke afbakening of grens kon op rituele wijze worden versterkt door deze op bepaalde tijdstippen, onder bepaalde omstandigheden en/of door bepaalde handelingen te accentueren. De *sulcus primigenius*, getrokken ter aanduiding van gracht en omwalling van een nieuwe stad, moest worden gemaakt met een ploeg, bespannen met een witte koe en een witte stier, waarbij de koe aan de binnenzijde van de gemaakte kring moest lopen. En nog in 1854 meende men in Silezië een dorp tegen de cholera te kunnen vrijwaren door een naakt meisje, gezeten op een ploeg, driemaal langs de dorpsgrens te voeren [7]. De kleur wit, het getal drie, de naaktheid en het vrouwelijke en mannelijke element hadden bij deze handelingen een rituele betekenis.

In de primitief-christelijke voorstellingswereld van de Middeleeuwen heeft een afbakening of grens een duidelijk sacraal karakter. Soms wordt deze zelfs door hemels ingrijpen aangebracht. Volgens de legende legde de Maagd Maria op 7 september 1008 een rood koord rond Valenciennes, om deze stad te beschermen tegen de pest; zij wordt daar vereerd als Notre-Dame du Saint-Cordon [9]. In Roosendaal gaf de Maagd Maria de plaats aan, waar een kerk moest worden gebouwd, door deze plaats te omgeven met een rode zijden draad [10]. Op Middeleeuwse prenten van het Paradijs, de Annunciatie en dergelijke zien wij de betrokken voorstelling dikwijls van de buitenwereld afgepaald door een omheining, de *hortus conclusus* [11]. In het bijzonder treft men deze aan om afbeeldingen van de Moedermaagd of van maagdelijke heiligen als Sinte Margareta en Sinte Barbara. Deze omheining wordt om beelden van de betrokken heiligen vaak ook in werkelijkheid aangebracht. Dergelijke beelden van de Maagd Maria worden bijvoorbeeld vereerd te Rijssel (Lille) onder de naam Notre-Dame de la Treille [12] en te Ieperen als Onze Lieve Vrouwe van Tuine [13]. Deze laatste speelde een belangrijke beschermen-

Afb. 1 Bidprentje van Onze Lieve Vrouwe van Tuine, beschermheilige van Ieperen; het beeld staat in de Sint Maartenskerk aldaar

de rol, toen Ieperen in 1383 werd belegerd door de Engelsen en Gentenaren (afb. 1).

De Maagd Maria of de betrokken heilige is in dit geval beschermheilige van de stad en er bestaat dan een direct verband tussen de schutpatronesse of -patroon en de stadsverdedigingswerken. Dat verband kan op allerlei wijzen worden geaccentueerd. Soms geschiedt het door religieuze handelingen, met een plechtig kerkelijk feest zoals de Tuindag te Ieperen op de eerste zondag in augustus, of met een processie om de stadswallen zoals op 14 september te Doornik als dank voor de bescherming tegen de pest in 1092 [14]. Het verband kan ook op tastbare wijze tot uitdrukking worden gebracht. Zo is het gewoonte geweest, dat in tijden van gevaar een kaars ter lengte van de stadsmuur werd geofferd, een zeer dunne, honderden meters lange kaars, die op een haspel kon worden gewonden en langzaam afrollend werd opgebrand. Dat gebeurde bijvoorbeeld ter ere van de Maagd Maria in Parijs, toen dit in 1357 werd bedreigd door de Engelsen [15], en in 1641 te Chimay in Belgisch Henegouwen ter ere van Sint Rochus als beschermer tegen een besmettelijke ziekte [16]. Een ander voorbeeld: onder de bolwerken van de stad Palmanova, gesticht door Venetië als verdediging tegen de Turken in 1593, werden door de geestelijkheid gezegende penningen gelegd, die aan de ene kant de afbeelding dragen van een gevleugelde leeuw, zinnebeeld van Sint Marcus, beschermheilige van Venetië en aan de andere kant het Kruis, omgeven door vestingmuren, als symbool van de verdediging van het Christelijke geloof tegen de Islam (afb. 2).

Het zinnebeeld

De hierboven geschetste voorstellingswereld met betrekking tot omslotenheid vindt haar voortzetting in de symboliek van de stede- en landsmaagden: de Maagd van Dordrecht, de Enkhuizer Maagd, de Nederlandse Maagd en vele andere. Deze worden ook dikwijls afgebeeld binnen een omheining. De omheining was reeds heraldisch gebruik in de late Middeleeuwen en werd in 1572 door de Staten van Holland aangenomen als zinnebeeldige voorstelling rond de leeuw uit het wapen

van Holland: de *Leeuw in Hollands Tuin* [17]. In deze tuin treft men ook wel de Hollandse Maagd aan, hetzij met hetzij in plaats van de leeuw, soms met een lans, waarop de vrijheidshoed prijkt, soms met een Oranjeboom (afb. 3). Ook de stedemaagden komen in een tuin voor. Al deze voorstellingen ziet men veelvuldig op munten en penningen en verder op vlaggen, zegels, haardplaten, spotprenten en andere plaatsen. Naar aanleiding van de separaat met Engeland gesloten Vrede van Westminster in 1674 liet een boer op zijn wagen de Hollandse Maagd in de Tuin afbeelden, met daaronder het rijm:

*Hollant is de bruit, daar Koningen om danssen,
 Vrede met Engeland, wij lacchen met de Franssen.*
 [18]

De uitdrukking *Hollands Tuin* werd eveneens ge-

Linksboven

Afb. 2 Deel van de stichtingsoorkonde van de stad Palmanova. De beschrijving van de in voor- en achterzijde afgebeelde penningen luidt: „Afbeelding van de uit allerlei metalen vervaardigde penningen, gelegd onder de fundamente van deze bolwerken in het jaar van het herstel van ons heil 1593”

Boven

Afb. 3 Zinnebeeldige prent op de vredesvoorstellen van 1617: de Hollandse Maagd in de Tuin, verdedigd door de Hollandse Leeuw, wordt aangesproken door een hoveling met een mensehoofd en een hondkop, die haar tracht te verleiden. (Origineel in de Atlas Van Stolk te Rotterdam, catalogusnummer 1329)

Hiernaast

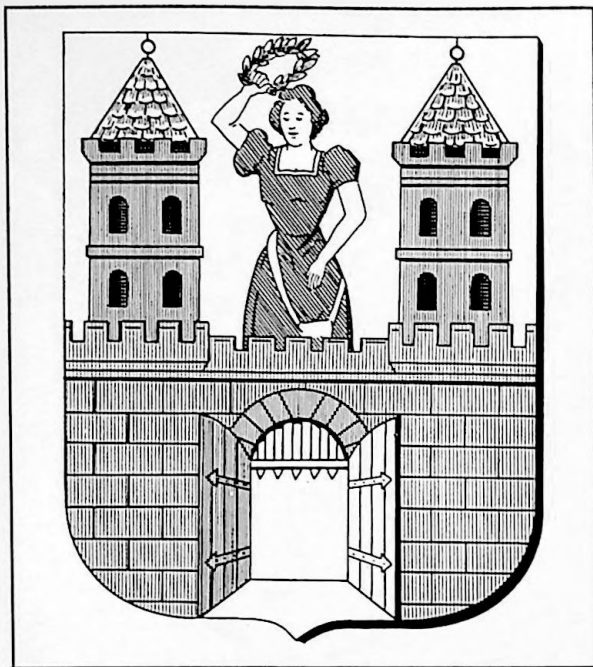
Afb. 4 Kaart van Holland door Frederik de Wit, omstreeks 1645. Het land wordt omsloten door Hollands Tuin; bij de ingang staat de Hollandse Maagd; op de tuin hangen de wapens van de steden van Holland. Voorts bevat de kaart portretten van Prins Frederik Hendrik en zijn gemalin Amalia gravin van Solms-Braunfels en gezichten op Amsterdam, Dordrecht, 's-Gravenhage en Haarlem. (Origineel in de Atlas Van Stolk te Rotterdam)

bruikt als aanduiding van de gordel van vestingsteden, waarmee de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden zich omringde (afb. 4).

De stedemaagd komt nu nog voor in verschillende gemeentewapens, hetzij in het wapenschild (bv. in het gemeentewapen van Ommen) dan wel als schildhoudster (bv. voor het gemeentewapen van Enkhuizen). De relatie tussen de stedemaagd en de verdedigingswerken komt duidelijk tot uitdrukking in het stadswapen van Maagdenburg (afb. 5).

De krans in de hand van de stedemaagd is de maagdekrans; deze heeft uiteraard een directe, uitbeeldende betekenis met betrekking tot de naam van de stad, maar de diepere achtergrond is een erotisch getinte uitdaging, die door een krans in de hand van een vrouw werd uitgedrukt (afb. 6).

Het behoud of verlies van de integriteit van de verdedigingswerken werd dan ook gesymboliseerd in het al dan niet verliezen van de maagdekrans

Afb. 5 Het stadswapen van Maagdenburg, naar verschillende bronnen getekend door T. A. Bouwman

als teken van maagdelijkheid. Toen in 1636 de stad Rapperswil aan het Meer van Zürich tevergeefs werd belegerd, bezong men dit als:

*Ein reine Magd ihr Kranz noch tragt
und prangt trutz allen Damen:
sie hat das Prae am Zürcher See
und gar ein grossen Namen.* [19]

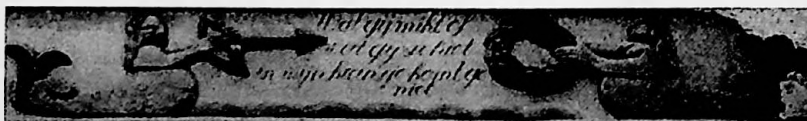
en toen in 1747 Bergen op Zoom werd ingenomen, beschreef men dit in een boek waarvan de titel aanvangt als

*Der verlorne Cranz der gewesenen Jungfer
Berg op Zoom.* [20]

Ook in contemporaine spotprenten wordt deze krans overduidelijk afgebeeld (afb. 7).

Een oningenomen stad aan te duiden als een maagd was in de zestiende en zeventiende eeuw zeer algemeen gebruikelijk. Kiliaan zegt bijvoorbeeld in een beschrijving van de Nederlanden:

Afb. 6 Fragment van de puibalk aan een huis te Edam, Nieuwe Vaartje 8

*Antwerpen wort gemeynlijk gehouden voor een
Maegt: want de inwoonders verseeckeren, dat sy
(...) noyt geplundert oft gerooft (...) en is geweest.* [5]

De bekendste voorbeelden van maagdelijke steden uit de Tachtigjarige Oorlog zijn Bergen op Zoom en 's-Hertogenbosch.

Bergen op Zoom werd *De Ongerepte Maagd* genoemd, omdat het Staats was sinds het begin van de oorlog, toen het in 1577 door Frederik Perrenot baron van Ronse werd bezet en Staats bleef ondanks de belegeringen, in 1588 door de Hertog van Parma, in 1605 door Aartshertog Albertus van Oostenrijk en in 1622 door Spinola.

De Spaanse tegenhanger was 's-Hertogenbosch, dat *De Maagd van Brabant* of *De Bossche Maagd* en ook wel *Het Nederlandse Rome* werd genoemd. De stad koos in 1579 de Spaanse zijde en doorstond belegeringen en aanslagen in 1581 door Prins Willem I, in 1583 door de Hertog van Anjou, in 1585 door Van Klerhage, in 1587 door de Graaf van Hohenloh en in 1594, 1599, 1601 en 1603 door Prins Maurits.

De stad Rijnberk (het tegenwoordige Rheinberg in Duitsland) daarentegen werd *La Putana della Guerra*, de Oorlogshoer genoemd, omdat ze van 1583 af, toen de stad voor de Staatse zijde werd bezet door Graaf Adolf van Neuenahr, niet minder dan zesmaal werd ingenomen en heroverd: in 1590 door de Graaf van Mansfeld, in 1597 door Prins Maurits, in 1598 door Mendoza, in 1601 door Prins Maurits, in 1606 door Spinola en in 1633 door Prins Frederik Hendrik.

Tegenover de voorstelling van de stad als een maagd staat die van de belegerende veldheer als bruidegom of minnaar. Van 's-Hertogenbosch heet het in een in de Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage berustend pamflet uit 1629, dat de toepasselijke titel draagt van: „Een nieuw Liedeken, vande Bruyloft vande Bossche-Maeght, hoe dat sy haer inden Echte staet heeft begheven met de Prince van Oranjen (. . .)”:

In deze tweehonderd jaar oude voorstelling schiet de meerman met een pijl (aanvalswapen) op de door de meermin vastgehouden krans. De symboliek is duidelijk; andere tekeningen op dezelfde balk hebben eveneens een dubbelzinnig karakter

CAPITVLATIONES.
 Was gestalt Herrn General Grafen von Tilly den 20. May 1631. die alte Jungfrau zu
 Magdeburg verheirat worden / vnd sendt folgende Heyraths Nottel.

*Binnen driehondert Jaren,
 So is den Bos vermaert,
 Ghevryt van veel Minnaren,
 So die Cronijck verklaert,
 Sy heeft haer eer bewaert
 Elck een cloeck weder-staen,
 Sy heeft we dertich Vryers
 Onghetroost laten gaen. [21]*

Deze twee metaforen, veldheer en vesting als bruidegom en bruid, geven de mogelijkheid van een bonte veelheid van toespelingen. Het slaan van het beleg wordt voorgesteld als de uitnodiging tot een dans. Toen Keizer Karel V vergeefs in 1552 Metz en in 1553 Maagdenburg had belegerd, luidde het in een volksrijmpje:

*Die Metze und die Magd
 Haben Kaiser Karl den Tanz versagt. [22]*

Het slaan van het beleg wordt voorgesteld als een vrijage en de inneming als het sluiten van een huwelijk. Toen Prins Frederik Hendrik in 1629 het beleg sloeg voor 's-Hertogenbosch werd dat bezongen in een lied: „Mey-crans, Van verscheyden Cruyden over de meer als treffelijke Veroveringhe der Stadt 'sHertoghen-Bosch”:

*Een noyt verwonnen Maaght hovaardich op haar
 muiren
 Omschanst, omwatert en diep-slijckich bemorast,
 Wiens woonning (sonder yet) beschanst was van
 natuiren*

Afb. 7 Spotprent op de inneming van Maagdenburg in 1631: v.l.n.r.: militairen, de Graaf van Mansfeld, de Graaf van Pappenheim, de Graaf van Tilly, Koning Gustaaf Adolf van Zweden, de stad Maagdenburg en diverse andere Duitse steden, waaronder Württemberg. Het niet gereproduceerde onderschrift luidt:

Soll Ulm das Heyrat gut geben.	Schenckt Württemberg den Wein.
Strassburg die Morgengab darlegen.	All vngheorsame Stätt zusammen,
Wirdt Nürenberg die Hoch- zeit halten,	Folgen der Braut in Gottes namen.
Augspurg und Regenspurg als Brautführer walten.	Da wirdt bey dieser Hoch- zeit eben,
König in Schweden Ehrvatter sein,	Gantz schön blutfarbe Kränzels aussgeben.

(Uit: Georg Winter — Geschichte des Dreissigjährigen Krieges. Berlin (1893))

*Werdt inde Minne Maendt ghevryt en aen-ghetast.
 [23]*

De daaropvolgende bezetting werd beschreven in een anoniem pamflet met de titel

*Miraculeus huwelyck tusschen den vrucht dragenden
 orangienstam en den onvruchtbaren Bosch [24].*

Een plundering of verwoesting werd vaak voorgesteld als een verkrachting. De verwoesting van Maagdenburg door de troepen van de Graaf van Tilly in 1631 wordt uitgebeeld op een prent met het bijchrift:

Klätliches beylager der Magdeburgischen Dame, so sie den 10. Maj dieses 1631. Jahrs mit ihrem Blutdürstigen Gemahl, dem Tilly gehalten. [25]

en de plundering van Bergen op Zoom door de Fransen in 1747 gaf in Engeland aanleiding tot een gedicht met de titel

A Ballad on the Rape of Bergen-op-Zoom. [26]

Het opeisen van een vesting wordt beschreven als het planten van een mei voor de deur van de geliefde, zoals in sommige streken bij de bruidswerving nog gebruikelijk is. Van het beleg van 's-Hertogenbosch in 1629 heette het:

Een nieuw Meyliedt ter eeren den doorluchtighen Prince van Orangien vroom, hoe dat hy voor den Bos gheplandt heeft den mey-boom. [27]

en de dichter van een ander gedicht, „Een nieu Liedt vande Bossche Maecht, hoe zij aen den Coninck van Spangien klaegt”, laat 's-Hertogenbosch zeggen:

*'Tis waer den Graef van Holach kloeck,
Quam eens tot my wat praten,
Graef Maurits deed' oock een versoeck
Hy most my maghet laten,
Maer nu komt Prins Hendrick vaillant
Die heeft my hier den mey gheplant,
Weynich tot mijnder baten.*

In een volgende strofe wordt gezinspeeld op minneliederden, die door de aanbieder voor de deur van de geliefde worden gespeeld:

*Ick ben een Maecht seer out bedaecht
Maer weet van geen afwijcken,
Die 't my soo dickwils heeft ghevraecht
Die komt my nu bekijken,
By nacht en dagh, ja t'aller uer,
Zoo komt hy spelen voor mijn deur,
Ick sach noyt zijns ghelycken.* [28]

Het is zelfs wel gebeurd, dat bij het slaan van het beleg werkelijk een liefdesliedje voor de poorten van de belegerde stad werd gespeeld. Zo liet in 1579 Hertog Julius van Braunschweig voor de poorten van Hannover een liedje blazen waarvan de tekst luidde:

*Traut Liebchen, lass mich ein,
Ich bin so lang gestanden,
Erfroren möcht' ich sein.* [29]

Als een door de bruidegom afgevaardigde huwelijksmakelaar gedroeg zich de trompetter, die door

Prins Frederik Hendrik naar de gouverneur van 's-Hertogenbosch, Van Grobbendonck, werd gezonden om de stad op te eisen. Hij zei na het afwijzende antwoord: „Heeft onze Prins Maurits met de Maagd van 's-Hertogenbosch twee geboden gehaald en haar niet kunnen krijgen; nu komt onze Prins Frederik het derde gebod bieden, om met de bruid te gaan strijken” [30].

Zinspelingen in deze trant komen reeds in het begin van de Tachtigjarige Oorlog voor, aanvankelijk echter nog uitsluitend als verspreide en incidentele metaforen. Zo is er sprake van de Maagd in de Tuin in een vier coupletten tellend gedicht, gemaakt ter gelegenheid van de moord op Prins Willem I in 1585 en voor het eerst gepubliceerd in de uitgave van 1588 van het „Geuzenliedboek”. Hier volgt de eerste strofe:

De Hollantsche Maecht spreekt:

Teghens den Coninck.

*O ghy Spaenschen Coninck, tyrannich befaemt,
Oock een Moorder genaemt, hier op ter aerden,
Ick wou dat ghy eens selver in mijnen Tuyn quaemt,
So ghy ombetaemt, sendt u Spaengiaerden
Mijn ghetrouwe Regeerders, zouden u met swaerden
Vyandelick aenvaerden, en deurkerven kleen,
Om dat ghy mijnen Vader naest God van waerden
Moordadelick hebt ghedoot, sonder recht of reen,
Maer nu blijft ghy achter, en maecht u ghemeen
Met den moorders alleen, om mijn tuyn te bederven,
Twelck Godt niet toelaten sal hoop ik met vreen,
Want die u vrienden waren willen voor my sterven,
Eer ghy moordadelick mijn Tuyn sout verwerven,
Dus wilt van hier swerven, mijn gheen geschil, biet:
Al ben ic den Prins quijt, ghy krijght noch so u wil,
niet.* [31]

Men maakte voor meer uitgewerkte allegorieën wel gebruik van de klassieke mythologie. De geschiedenis van Andromeda, die aan een zee monster zou worden geofferd, maar door de held Perseus werd bevrijd, stond bijvoorbeeld model voor een dichtwerk over de Nederlandse Maagd, dat door Jacob Duym werd geschreven en in 1606 werd gepubliceerd te Leiden. Het boek bevat zes delen; de titel van het tweede deel luidt:

Een Nassaushce (sic) Perseus, verlosser van Andromeda, ofte de Nederlantsche Maeght. Nieuw ghevonden ende Tragi-Comedische vvijsse voor ijder-mans ooghen ghestelt. [32]

In prenten en schilderijen ter ere van dergelijke

gebeurtenissen treft men zulke voorstellingen eveneens veelvuldig aan (afb. 8).

De uitgewerkte allegorie van de bruidswerving komt in de mode bij de reeds eerder genoemde belegering van 's-Hertogenbosch in 1629. Deze heeft een diepe indruk gemaakt op de volksverbeelding. Voor de inneming in 1629 noemde men die stad:

*De kruk van Hispanje
De krak van Oranje*

en het spreekwoord „Als Den Bosch geus wordt” stond als tijdsaanduiding gelijk aan „Met Sint Juttemis”. Er verscheen met betrekking tot deze belegering een vloed van gedichten, die op het motief van bruidegom en bruid zijn geïnspireerd. Van een dergelijk gedicht in verhalende trant volgt hier een gedeelte:

*Noch een Liedeken, Op de Wijse:
Lieve Dochters vol van &c.*

*FREDERICK HENDRICK teeg uyt vrijen,
Hendrick, Prince van Nassou,
Biet de Bossche Maeght sijn Trouw,
Daer noyt Vryer kon bedijen,
Daer vrijt Hendrick oock sijn best,
Sleept de Vryster in sijn nest.*

Afb. 8 Tekening in sepia, waarschijnlijk voorstudie voor een schilderij of prent t.g.v. de inneming van 's-Hertogenbosch. De veldheer, gevolgd door een ruitersstoet, komt uit een poort gereden; rechts op de voorgrond zit de Watergod, uit wiens vaas de Dommel stroomt, links buigt de Stedemaagd zich deemoedig voor de veldheer, voor haar toont een engeltje een opschrift: „hier moet in staen dat den bos spreekt”. Verder diverse allegorische figuren. (Origineel in de Atlas Van Stolk te Rotterdam, catalogusnummer 1692)

*2 Hendrick (sic) vrijt, het ist te bijster,
't Eenich Brabants Herteken,
Daer op ick soo moedich ben,
Seyt de Vader vande Vrijster,
Hendrick vryt mijn Bossche-Maeght
Hendrick haer alleen behaegd.*

*3 Hendrick die kan kourtiseeren,
Meer als and're Vryers doen,
Op het Fransch en Duytsch fatsoen,
Kan met alle man verkeeren:
Heeft voor Nieupoort al gheleerd,
Hoemen sulcke Maeghden eert.*

*4 Noyt gheen Maeght soo uytghelesen
Noyt gheen schoonder in het Land,
Noyt soo lieven waerden pand,
Noyt gheen Peerle soo ghepresen.
't Is een Kroon op Hendricks hooft
Met dees Maeght te sijn verlooft.*

5 Die gheroemt heeft al haer daghen,
Op haer Maeghdom wijt en breed,
Op haer sterck ghewapent kleedt,
Op haer vrienden ende Maghen,
Veele Vryers tot een spijt,
Die is nu haer Maeghdom quijt.

6 Maeght, die niemant kon bekoren,
Al wast noch soo braven quant,
Sy bleef even seer constant,
s' Heeft naer niemant willen hooren
Oock hoe sterck sy werd' ghevrijt.
Hendrick treft de rechte tijt.

7 Hendrick weetse soo te streelen,
Schoon sy preuts en moedich gaet
Rijck en machtich is van staet,
Datse seyde tot haer ghespelen,
Grol en Wesel, 'k heb een lust,
Dat my dese Vryer kust.

8 Hendrick is een Princ'lijck vryer,
Waerdich dat hy wat begint,
Waerdich dat hy wordt bemint,
D'Aldersterckste Bossche stryer,
Die my eerst het herte raect,
En my tot een Vrouwe maect.

9 Even als de Wesels geerne
Wonen in het groene Bos,
't Voghelken wil wesen los,
Soo verlangt my Bossche deerne,
Naer mijn waerde Bruydegom,
Hendrick weest doch wellekom.

10 Spanjens alderwaerste Dochter,
Spanjens liefste troetel-kint
Heeft Prins Hendrick gants versint,
Och! sey Heer-oom och! wat mochter
Overkomen tot besluyt,
Dat dees kleuter word de Bruyt. [33]

Een ander geliefd soort allegorieën zijn de gedichten in de vorm van samenspraken. Een voorbeeld van een samenspraak tussen de stedemaagd en de veldheer als minnaar is het gedicht, dat voorkomt in een uitgave van het „Geuzenliedboek” van 1645 en dat waarschijnlijk tijdens of direct na het beleg werd geschreven:

*Een nieuw Liedeken, van de Bossche Maegt,
daer soo menigen Minnaer na heeft ghejaegt,*

Op de Wyse: Albertus goedertierich hebt, &c.

Minnaer,
'sHertoghen-bosch ghy Stadt verheven
Seght my op dit selve pas,
Waer is u sterckheyt ghebleven,
Wat helpt nu u diep Moras,
Ghy gaet u seer beroemen
Ick derf by u niet komen,
Haes op Papou, ghy meucht als nou
Wel voor de Geusen schromen.

Maeght,
Soud' ick voor u moeten vluchten
Dat waer my soo swaren kruys,
Maer staet noch wel te beduchten
Daer sal vallen een abuys
Veel Minnaers in voortijen
Wilden my oock wat vrijen,
Mosten met schant, weer nae Hollant,
Konden niet veel bedijen.

Minnaer,
Ick en sal noch soo niet wijcken
Want ik heb u wel ghezint,
Ick moet u wat beter bekijken
Myn dunckt dat ghy my wel dient
Ick gae u seer beminnen
Tot u strecken myn sinnen
O Bossche Maegt,, gh my behaegt
Laet my doch troost ghewinnen.

Maeght,
Ghy en sult gheen troost verwerven
Het is al verlooren moet,
Wilt vry weer nae Hollant swerven,
Met al u gantsche ghebroet,
Wat wilt ghy hier bedryven
Ghy sult oock niet becllyven,
Spijt die 't benijt,, tot aller tijt
Zal ick noch maghet blyven.

Minnaer,
Ick moet eerst den Mey eens planten
Lustich voor mijn soete Liefs deur,
Spelen fray van allen kanten
Sonder snaren, met soeten geur,
Trompetten en Schermeyen
Sullen noch vreucht verbreyen,
Sonder verdriet,, singen een Liedt
Eer wy noch sullen scheyen.

Maeght,
Ick en vraegh niet na u fluyten
'k Heb gheen lust in uwen sanck,
Plant u Mey, maer blijft hier buyten
Tis doch al teghen mijnen danck,

*Ghy kont my niet bekooren
Ick mach u zien noch hooren
Vertreckt vry strack,, hout u ghemack
Tis al moeyte verlooren.*

Het gesprek gaat zo nog enige tijd door en eindigt dan met de traditionele toespraak tot de lezers:

*Oorlof al ghy Batavieren
Lief-hebbers vant vaderlandt,
'k Hoop wy sullen haest playsieren
In dat groene Bos playsant,
Zingen een Liedt van glory,
Godt geeft ons Prins victory,
Dat hy de Maeght,, die hy nu jaegt
Krijcht tot eeuwich memory. [34]*

Dit lied werd in het Duits vertaald als

*Ein Schön Lied. Von des Durchlauchtigen Printz
Heinrich Friedrichs von Vranien Werbung, an die
Vornehme vnd feste Stadt Hertzogenpusch. Im Thon:
Wilhelmus von Nassaw bin ich von Deutschem Blut.
[35]*

en deze vertaling stond model voor een zelfde soort lied over de belegering van Maagdenburg door Wallenstein hertog van Friedland in 1629, van welk lied de titel luidt:

*Höff- und zierliche Werbung Herzog Albrechten von
Friedlandt, An Jungfraw Magdeburg. Ausm Nieder-
ländischen ins Teutsch versetzt entleihet. [36]*

Deze belegering had geen resultaat. Het mislukken van het beleg wordt in een lied uit dezelfde periode voorgesteld als *einen Korb geben*, een blauwtje laten lopen:

*Werbung Herzogen Albertj von Friedlandt an Junk-
frau Magdeburg zusambt der abschlägigen antwort
vnd zugestellter Corbeto, resolvirt den 15. Septembr.
A. 1629. [37]*

De daarop volgende belegering door de Graaf van Tilly in 1631 resulteerde echter in de inneming en vrijwel volledige verwoesting van deze stad; het hierboven geciteerde rijmpje over de door Metz en Maagdenburg geweigerde dans kreeg toen een spottend vervolg:

*Vor Jahren hat die alte Magd
Dem Kaiser einen Tanz versagt,
Jetzt tanzt sie mit dem alten Knecht,
So geschieht dem stolzen Mädchen recht. [38]*

De innemingen van 's-Hertogenbosch en van

Maagdenburg hebben beide tot een groot aantal gedichten en pamfletten geïnspireerd, waarin zinspelingen op bruidegom en bruid voorkomen. Het aantal gegeven voorbeelden kan nog met een groot aantal worden vermeerderd. Ook in de beeldende kunsten is het motief zeer bekend (afb. 7 en 9).

De door de inneming van deze twee maagdelijke steden in de mode gekomen allegorie is lange tijd in gebruik gebleven. Er zijn voorbeelden van soortgelijke allegorieën met betrekking tot de belegering van Elbing door Koning Karel X Gustaaf van Zweden in 1655, van Freiburg im Breisgau door de Franse Generaal Créqui in 1678, van Belgrado door Prins Eugenius van Savoye in 1717, van Maastricht door Lodewijk XIV in 1673 [39] en vele andere belegeringen uit de zeventiende en achttiende eeuw.

Besluit

Een merkwaardige late nagalm van deze liederen over vestingbruiden werd 1914 geschreven. Zij behandelt de inneming van Luik door de Duitse generaal von Emmich in het begin van de Eerste Wereldoorlog. Een Duitse militair, Ansgar Pöllmann, bezong dit als volgt:

Jungfer Lüttich

*Und das war der Herr von Emmich,
Dieser sprach: „Die Festung nehm' ich,
Jungfer, mach' den Laden auf.
Heissgeliebte Jungfer Lüttich,
Lass mich ein zu dir, ich bitt dich,
Hochzeitgäste warten drauf”.*

*Doch die Jungfer Lüttich süsse,
Wollte nicht Herrn Emmichs Grüsse,
Wollt' ein ander Ehgemahl:
Einen andern, einen Franzen,
Wollt' nur mit dem Schranzen tanzen,
Der sich durch das Pförtlein stahl.*

*„Aber”, sprach der Herr von Emmich,
„Deine Hochzeitstüre stemm' ich”,
Gab das Zeichen zu dem Tanz.
Und mit Fetzen und mit Scherben
Tat er um die Jungfrau werben,
Schoss ihr ab den Hochzeitskranz.*

*Blümlein warf er an die Mauer,
Rosen blühten rot, mit Schauer*

D'Inwoonders van het Lant, met helder gheluyt, Wenschen den Prins valiant, gheluck met zyne Bruyt.

*Zuckten Hochzeitsfackeln auf,
Ja, das war ein herzlich schiessen
Und ein grosses Blutvergiessen
Bei der Hochzeit und der Tauf'.*

*Herr von Emmich mag nicht spassen,
Tat sie um die Taille fassen:
Fräulein Lüttich schrie vor Lust,*

*Und sie hat sich ihm ergeben,
In dem Jahr, in dem wir leben,
An dem siebenten August. [40]*

De allegorie is er na driehonderd jaar niet fraaier op geworden, maar de samenstellende elementen: werving, uitnodiging tot de dans, maagdenkrans en bruiloft zijn dezelfde gebleven.

Literatuuropgaven en aantekeningen

1. Guide de Flandre et Artois mystérieux (Parijs, 1969), blz. 118-119. Aldaar ook een afbeelding van een spotprent, die deze uitdaging tot onderwerp heeft.
2. Volks-Erotik (Hanau am Main, 1968) geeft het voorbeeld van Der gewaltsame Angriff (blz. 149) en het ook in Nederlandse versie in omloop zijnde Belageringsrapport (blz. 158).
3. A. J. Storfer: Im Dickicht der Sprache (Wenen etc., 1937) geeft hiervan voorbeelden uit de Duitse, Franse, Engelse en Latijnse volkstaal (blz. 117).
4. Afbeeldingen hiervan zijn uiteraard schaars; men treft er aan in Eduard Fuchs und Alfred Kind: Die Weiberherrschaft in der Geschichte der Menschheit (München, 1913-1914), Ergänzungsband, blz. 232 en in Dr. Paul Englisch: Sittengeschichte Europas (Berlijn en Weenen, 1931), afb. 103.
5. Woordenboek der Nederlandsche Taal, negende deel: M-Nymph ('s-Gravenhage en Leiden, 1913), s.v. Maagd. Hierin meer voorbeelden, o.a. van Cats en Hoofd.
6. Theodor Imme: Die deutsche Soldatensprache der Gegenwart und ihr Humor (Dortmund, 1917), blz. 37.
7. Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens, herausgegeben von Hanns Bächtold-Stäubli, deel 3 (Berlijn en Leipzig, 1930-1931), s.v. Furche.
8. P. Saintyves: Essais de folklore biblique (Parijs, 1922), blz. 182.
9. Idem, blz. 178.
10. J. R. W. Sinninghe: Noord-Brabantsch Sagenboek (Zutphen, z.j.), blz. 199-200. Aldaar ook een opgave van overeenkomstige legenden uit Vlaanderen.
11. Jhr. P. J. van Winter: De Hollandse Tuin. In: Nederlands Kunsthistorisch Jaarboek, nummer 8 (Bussum, 1957), blz. 29-121. Afbeeldingen hiervan op blz. 48-51 en 60-63.
12. Maurice Colinon: Guide de la France religieuse et mystique (Parijs, 1969), blz. 384-387.
13. *Tuin* heeft hier de oude betekenis van omheining, zoals nog heden in het Duitse *Zaun*; in het Nederlands en het Engels is de betekenis overgegaan op het omslotene: *tun* = (omsloten) hof, *town* = (ommuurde) stad. Albert Marinus: Le folklore Belge (z.p., z.j.) geeft een reeks voorbeelden van dergelijke tuinen in het hoofdstuk: Les jardins clos (blz. 234-257).
14. P. Saintyves, op. cit., blz. 188.
15. G. Bidault de l'Isle: Vieux dictons de nos campagnes (Parijs, 1952), deel 1, blz. 103.
16. P. Saintyves, op. cit., blz. 194.
17. Jhr. P. J. van Winter, op. cit., geeft een zeer diepgaande en rijk geïllustreerde beschouwing over het ontstaan van deze heraldische voorstelling en weerlegt de traditionele opvatting, dat de tuin zou afstammen van een belegeringswijze, die werd toegepast door Graaf Willem VI van Reieren bij het beleg van het Slot Hagestein in 1405.
18. J. van Lennep en J. ter Gouw: De uithangtekens in verband met geschiedenis en volksleven beschouwd (Leiden, z.j.), deel 2, blz. 74.
19. Karl Reuschel: Volkskundige Streifzüge (Dresden en Leipzig, 1903), blz. 179.
20. Reinhold Köhler: Kleinere Schriften zur neueren Litteraturgeschichte, Volkskunde und Wortforschung (Berlijn, 1900), blz. 392.
21. Nummer 3903 van W. P. C. Knuttel: Catalogus van de Pamfletten-verzameling berustende in de Koninklijke Bibliotheek, eerste deel, tweede stuk ('s-Gravenhage, 1889).
22. R. Köhler, op. cit., blz. 376.
23. Nummer 1633 (tekstgedeelte) van F. Muller: De Nederlandsche Geschiedenis in platen, eerste deel (Amsterdam 1863-1870).
24. Verzameling van oorkonden betrekkelijk het beleg van 's-Hertogenbosch in den jare 1629. Uitgegeven door het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noordbrabant. Vierde stuk, blz. 309.
25. R. Köhler, op. cit., blz. 403.
26. G. Legman: The Horn book (New York, 1964), blz. 191.
27. Verzameling van oorkonden etc., op. cit., blz. 314.

◀
Afb. 9 Zinnebeeldige voorstelling van de inneming van 's-Hertogenbosch. Bisschop Ophovius legt de handen van Prins Frederik Hendrik en de Bossche Maagd ineen; geheel rechts gouverneur Van Grobbendonck, op de voorgrond, voor het toneel, de inwoners van het land, in de cartouches diverse krijgsgebeurtenissen uit 1629. (Origineel in de Atlas Van Stolk te Rotterdam, catalogusnummer F.M. 1633)

28. Het Geuzenliedboek. Naar de oude drukken. Uit de nalatenschap van Dr. E. T. Kuiper. Uitgegeven door Dr. P. Leenders jr. (Zutphen, 1924-1925), deel 2, blz. 275-278. Het gedicht bestaat uit zestien coupletten, waarvan het derde en het negende hier worden geciteerd. De oneven coupletten worden door de Maagd van 's-Hertogenbosch gesproken, de even coupletten, met uitzondering van het laatste, door de Koning van Spanje.
29. K. Reuschel, op. cit., blz. 181.
30. J. Bosscha: Neerlands heldendaden te land van de vroegste tijden af tot op onze dagen (Leeuwarden, 1870), deel 1, blz. 340. Er zijn verschillende versies van dit verhaal.
31. Het Geuzenliedboek, op. cit., deel 1, blz. 316-318. De dubbele komma's dienen ter aanduiding van een dubbelrijm. Het gedicht telt vier coupletten, waarvan het eerste hier wordt weergegeven.
32. Afgebeeld in de catalogus van de Historische Bibliotheek van het [Koninklijk] Nederlands Legermuseum, deel 1A (Leiden en Delft, 1969), blz. LXIV.
33. Tweede deel van het pamflet Knuttel 3903 (zie noot 21). In het zevende couplet is sprake van Groenlo, dat in 1627 door Prins Frederik Hendrik werd ingenomen en van Wesel, dat bij verrassing werd genomen door Otto van Gent en Oyen, heer van Dieden terwijl 's-Hertogenbosch werd belegerd. Het gedicht telt achttien coupletten, waarvan de eerste tien zijn weergegeven; in het vervolg komt onder andere ook de poging tot ontzet door de in Spaanse dienst staande Graaf Hendrik van den Berg ter sprake.
34. Het Geuzenliedboek, op. cit., deel 2, blz. 271-274. Het gedicht telt zestien coupletten (vijftien coupletten samenspraak en een slot); hier zijn weergegeven de eerste zes coupletten en het laatste.
35. R. Köhler, op. cit., blz. 380.
36. Idem, blz. 379.
37. Idem, blz. 374.
38. Georg Winter: Geschichte des Dreissigjährigen Krieges (Berlijn, 1893), blz. 368.
39. R. Köhler op. cit., blzn. 406, 398, 391 en T. Guermontprez: Neerlands zonen, Neerlands helden (Zeist, 1942), blz. 31.
40. Weltkriegs-Liedersammlung (Dresden, 1926), blz. 268. In dezelfde bundel komt ook een lied voor, waarin de vesting Luik wordt afgeschilderd als een herbergierster, die Von Emmich niet als gast wil opnemen (blz. 70).

Studieprijsvraag van de Militair Rechtelijke Vereniging

Het bestuur van de Militair Rechtelijke Vereniging heeft besloten tot het uitschrijven van een studieprijsvraag over het volgende onderwerp.

Onderwerp

Gronden voor erkenning van gewetensbezwaren tegen de militaire dienst.

Nadere omschrijving

De Wet gewetensbezwaren militaire dienst (Wet van 27 september 1962, Stb. 370) omschrijft in artikel 2 de gewetensbezwaren die voor erkenning als ernstige gewetensbezwaren in de zin van die wet in aanmerking komen. Gevraagd wordt een beschouwing over de inhoud van dat artikel, waarbij mede dienen te worden betrokken de eventuele consequenties van conclusies uit die beschouwing voor het erkenningsbeleid.

Inzending

De prijsvraag staat voor een ieder open. De studies, die de omvang van 6000 woorden niet te boven mogen gaan, dienen te worden ingezonden vóór 1 juni 1974 aan het Secretariaat van de Militair Rechtelijke Vereniging, Van Stolkweg 16, 's-Gravenhage.

Commissie ter beoordeling

De commissie ter beoordeling der inzendingen is als volgt samengesteld: mr. J. C. Reinking, drs. D. Schütte en mr. A. Stempels.

Prijzen

Aan de bekroonde studies kunnen de volgende prijzen worden toegekend:

eerste prijs: f 750;

tweede prijs: f 500;

derde prijs: f 250;

eervolle vermelding.

Reglement

Belangstellenden kunnen het reglement, waarin onder meer zijn opgenomen nadere gegevens omtrent de wijze van inzending alsmede de eisen waaraan de studies moeten voldoen, schriftelijk aanvragen bij het Secretariaat van de vereniging, Van Stolkweg 16, 's-Gravenhage.

Het witte gevaar

Oftewel zo'n 50 graden onder nul. In het noordelijkste noorden van Noorwegen. Signaal kreeg de opdracht om daar een radarinstallatie te bouwen. Een koude oorlog tegen de vorst. Apparatuur die de vrijheid van het atlantische gebied ogen en oren gaf. Die 'n streek van rendieren, fjorden en kabeljauw combineerde met de techniek van computers en radarschermen, die elders slechts voorzichtig theorie genoemd wordt.

Apparatuur, die hoort, ziet, volgt en vasthoudt. 24 Uur per dag. Om op die manier het beste wat de NAVO-landen hebben met het beste te kunnen verdedigen. Maar voordat Signaal dit werkelijk 'het beste' vond, moest er wel wat gebeuren.

Uitgebreide proeven gingen daaraan vooraf. Tril-, schok-, valproeven, maar uiteraard ook koudeproeven. Het witte gevaar moest immers worden bedwongen. Om straks

de gevaren in alle kleuren te kunnen localiseren. Of dat nu symbolisch rood of geel genoemd wordt. Daarom ook gingen de Signaal-specialisten voor een paar maanden naar Noorwegen. Voor besprekingen, instructies en plaatsingen.

U kunt onze mensen echter overal tegenkomen. Omdat onze opdrachtgevers in de meeste gevallen regeringen zijn. Regeringen en ministers, die de overtuiging hebben dat vrijheid en waakzaamheid nauw met elkaar verbonden zijn. Onze producten hebben op die manier een wereldnaam gekregen. U kent ons niet?

Hier komt onze naam: Hollandse Signaalapparaten BV. Ons bedrijf staat in Hengelo. Een mooi en rustig stukje Nederland. En dat willen we graag zo houden. Net als de Noren en hun 'Eeuwig zingen de bossen'.

SIGNAAL